МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет
Кафедра міжнародної економіки та світового господарства

«До захисту»
зав. кафедри
к. е. н., доц. Шуба Т. П

_____

ДЕМОГРАФІЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконав:
студент 4-го курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
денної форми навчання
гр. ЕМ-41 Тимофій МІТІН

Науковий керівник:
Старший викладач Ірина ДІДОРЧУК

Харків - 2026

ЗМІСТ

ВСТУП……..4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВИКЛИКІВ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ……..8
1.1. Поняття, еволюція і сучасний зміст концепції сталого розвитку……8
1.2. Демографічні процеси як чинник сталого розвитку провідних країн світу...17
1.3. Вплив демографічних трансформацій на парадигму сталого розвитку…….27
Висновки до розділу 1……...36
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ВПЛИВУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВИКЛИКІВ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА УКРАЇНИ ……..……...39
2.1. Компаративний аналіз демографічного стану провідних країн світу……....39
2.2. Системні наслідки демографічних перетворень для сталого розвитку провідних країн світу та напрями їх подолання ……...……..... 47
2.3. Стан демографічної кризи та перспективи її подолання для сталого розвитку України ……...…….……57
Висновки до розділу 2……...……69
ВИСНОВКИ……...……71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..76
ДОДАТОК А. 17 ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ …….……90

ВСТУП

Актуальність теми. Сталий розвиток — це концепція збалансованого та довгострокового розвитку людства, яка передбачає задоволення потреб сучасного покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Демографічні характеристики населення є важливою складовою сталого розвитку, оскільки впливають на економічні, соціальні та політичні процеси, зокрема на попит, пропозицію, зовнішню торгівлю та функціонування економіки загалом. Людський капітал є основою економічного розвитку, тому демографічні зміни безпосередньо впливають на стабільність держав.

У 19-20 століттях у розвинених країнах демографічний вибух, спричинений зниженням смертності та зростанням тривалості життя, поступово змінився скороченням чисельності населення через падіння народжуваності. Це зумовило сучасну демографічну кризу, яка характеризується переходом від проблеми перенаселення до проблеми депопуляції.

Старіння населення посилює навантаження на працездатних громадян і скорочує трудові ресурси, що негативно впливає на споживання та економічне зростання. Хоча чисельність населення світу за останні 200 років зросла з 1 до 8 мільярдів осіб, у більшості розвинених країн рівень народжуваності вже опустився нижче рівня простого відтворення населення (2,1 дитини на жінку) [1]. Основний приріст населення нині забезпечують країни Африки та Азії, проте темпи світового зростання також поступово сповільнюються.

Демографічну кризу посилюють пандемії, війни та економічна нестабільність. Війна в Україні особливо продемонструвала значення населення для економіки, обороноздатності та функціонування держави. Тому демографічна криза є однією з ключових загроз сталому розвитку та довгостроковій стабільності держав. Рішення щодо її подолання можуть бути знайдені з урахуванням досвіду провідних країн світу, що і обумовило актуальність обраної теми дослідження.

Ступінь наукової вивченості проблеми. Проблема демографічних викликів у провідних країнах світу є добре дослідженою та має значну теоретичну базу. Наукові школи демографії сформували концепції демографічного переходу, демографічної метаболії та демографічного дивіденду, що дозволяють пояснювати сучасні демографічні процеси.

Дослідження Ганс-Петер Когнер присвячені змінам моделей сім'ї, народжуваності та старінню населення в умовах соціальних трансформацій [2]. Вільям Фрей досліджує міграцію, демографію здоров'я та якість життя людей похилого віку [3]. Згідно з концепцією Пітер Макдональд, низька народжуваність у розвинених країнах пов'язана з дисбалансом між гендерною рівністю у сфері праці та традиційними ролями у сім'ї, що підвищує соціально-економічні витрати батьківства [4]. Емілі Гранді наголошує, що старіння населення супроводжується соціальною нерівністю та потребує посилення підтримки літніх людей з боку держави й сім'ї [5]. Загалом демографічна проблема є глибоко вивченою, однак сучасні дослідження не завжди повною мірою враховують вплив культурних, політичних чинників, а також наслідки пандемій, війн і глобальної економічної нестабільності.

Вітчизняні розвідки демографічних процесів, їх впливу на соціально-економічний стан українського суспільства і, зокрема, на можливості досягнення цілей сталого розвитку, переважно представлені вченими Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. Важливе місце займають дослідження академіка Національної академії наук України, доктора економічних наук, професорки, Елли Марленівни Лібанової, присвячені депопуляції, старінню населення, міграційним втратам і трансформації людського потенціалу [6]. Її праці ґрунтовно розкривають особливості демографічної кризи України в умовах війни та міграції, хоча питання ефективного подолання кризи й використання позитивного міжнародного досвіду залишаються відкритими. Серед провідних українських демографів, окрім Елли Марленівни Лібанови, варто відзначити Олександра Гладуна, Ірину Курило, Дмитра Шушпанова, Олексія Поздняка та Світлану

Аксьонову, які здійснюють дослідження народжуваності, смертності, міграції, демографічного прогнозування та демографічної політики України [7].

Поняття «сталий розвиток» у сучасному розумінні було сформульоване у 1987 році Гру Гарлем Брундтланд у звіті «Наше спільне майбутнє» [8]. Згідно з її визначенням, сталий розвиток — це розвиток, який задовольняє потреби сучасного покоління, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Значний внесок у розвиток економічної теорії сталого розвитку зробив Герман Дейлі — автор монографії «Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку», у якій висвітлено економічні аспекти взаємодії суспільства й довкілля [9]. Теоретичні засади сталого розвитку постійно вдосконалюються відповідно до сучасних глобальних викликів і потребують подальшого наукового дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи – на основі дослідження теоретичних засад та аналізу сучасного стану впливу демографічних змін на економічні процеси сталого розвитку провідних країн світу, визначити системні наслідки їх дії в контексті формування орієнтирів сталого розвитку провідних країн та України.

Для досягнення даної мети поставлено та виконано наступні **завдання:**

– дослідити поняття, еволюцію і сучасний зміст концепції сталого розвитку;

– охарактеризувати демографічні процеси як чинник сталого розвитку провідних країн світу;

– узагальнити напрями впливу демографічних трансформацій на парадигму сталого розвитку;

– здійснити компаративний аналіз демографічного стану провідних країн світу;

– виокремити системні наслідки демографічних перетворень для сталого розвитку у провідних країн світу та напрями їх подолання;

– визначити особливості демографічної кризи в Україні і напрями її подолання в контексті сталого розвитку країни.

Об’єктом дослідження є процес сталого розвитку провідних країн світу під впливом демографічних трансформацій.

Предметом дослідження є наслідки та загрози демографічних викликів для сталого розвитку провідних країн світу та України.

Методи дослідження. Застосовано комплекс наукових методів для дослідження сучасного стану та перспектив демографічної ситуації. Зокрема використано:

– комплексний підхід — для визначення та поєднання чинників, що впливають на демографічні показники та сталий розвиток;

– порівняльний метод — для аналізу і порівняння демографічних процесів і результативності окремих рішень в контексті досягнення цілей сталого розвитку у провідних країнах;

– аналітичний метод — для аналізу окремих демографічних показників і їх впливу на сталий розвиток провідних країн світу та України;

– метод узагальнення — для виокремлення напрямів подолання демографічних викликів для сталого розвитку в Україні.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Результати дослідження за тематикою кваліфікаційної роботи були оприлюднені у тезах доповіді «Подолання демографічної кризи як основа сталого розвитку України», 4-ї міжнародної науково-практичної конференції «Scientific Progress: Theories, Applications and Global Impact» (8-10 червня Браґа, Португалія).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота включає 19 рисунків, 6 таблиць, 1 додаток, та 120 найменувань у списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 90 сторінку.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВИКЛИКІВ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

1.1. Поняття, еволюція і сучасний зміст концепції сталого розвитку

Визначення концепції, поняття сталого розвитку постійно змінювалося через різні наукові підходи, методології і глобальні зміні, що враховували взаємозалежність багатьох чинників. Сталий розвиток розглядають як багатовимірну концепцію, що охоплює три складові: економічну — забезпечення зростання без виснаження ресурсів; соціальну — створення суспільства рівних можливостей; екологічну — збереження природи та раціональне використання ресурсів для майбутніх поколінь.

Концепція сталого розвитку сформувалася на основі теорії сталого розвитку у другій половині 20 століття під впливом соціальних, екологічних та економічних викликів. Вона передбачає гармонійне поєднання економічного зростання, соціального добробуту та екологічної відповідальності [10].

Концепція сталого розвитку є важливим історичним етапом у формуванні підходів людства до покращення добробуту суспільства. Її зародки з’явилися ще на ранніх етапах розвитку людства, коли людина почала замислюватися про майбутнє свого роду, культури та господарства.

В епоху античності ця ідея набула змісту завдяки розвитку культури, філософії та уявлень про взаємозв’язок людини і природи. Антропоцентризм посилював усвідомлення відповідальності людей за навколишнє середовище. Розвиток держав, торгівлі, союзів і конкуренції за ресурси, території та населення також сприяв формуванню ідей сталого розвитку. Провідні держави того часу, зокрема Давня Греція, підтримували цей розвиток через удосконалення сільського господарства, видобування металів, будівництва тощо [11].

Усе це суттєво впливало на сталий розвиток, адже без нових технологій у

сільському господарстві, інфраструктурі, освіті та медицині населення не могло швидко зростати, а умови життя залишалися складними. Війни й конфлікти давали лише тимчасові переваги окремим державам, водночас спричиняючи значні економічні та людські втрати.

Із початком промислової революції у XIX столітті зросла ефективність виробництва, розвивалися медицина та інфраструктура, що зменшило смертність, збільшило тривалість життя й прискорило урбанізацію.

Проте вже в середині 20 століття виникла проблема надмірного використання природних ресурсів і забруднення довкілля промисловими викидами та відходами. Додатковою загрозою стало поступове виснаження корисних копалин, що посилило занепокоєння щодо майбутнього людства. Хоча самого поняття «сталий розвиток» в означені періоди розвитку наукової думки не існувало, певне усвідомлення проблеми отримало свій розвиток в межах поглядів тогочасних філософів, мислителів, як Платон, Аристотель, Томас Мальтус, Джон Стюарт Мілль.

Звіт «Межі зростання» (1972), підготовлений Донеллою Медоуз, Деннісом Медоузом, Йоргеном Рандерсом та Вільямом В. Беренсом III на замовлення Римського клубу, став одним із перших комплексних досліджень, що застосувало методологію системної динаміки до аналізу глобального розвитку [12]. Автори використали модель World3 (модель системної динаміки, яка завдяки комп'ютерному моделюванню поєднує різні чинники сталого розвитку) для аналізу взаємодії індустріалізації, зростання населення, виробництва продовольства, виснаження ресурсів і забруднення довкілля. Дослідження базувалося на ідеї обмеженості ресурсів планети. Моделювання показало, що подальше економічне й демографічне зростання може перевищити екологічні можливості Землі та спричинити системний спад. Водночас автори вказували на можливість стабільного розвитку за умови контролю народжуваності, ефективнішого використання ресурсів і технологічного розвитку.

У праці «Мале це прекрасно» (1973) Ерлех Шумахер розвинув концепцію «економіки, в якій люди мають значення», що стала альтернативою домінуючій

індустріальній парадигмі [13]. Книга ґрунтується на критиці безмежного економічного зростання та ідеї «буддійської економіки», де головними є гармонія людини, праці й природи. Шумахер підтримував маломасштабне виробництво, децентралізацію та технології, пристосовані до місцевих потреб і ресурсів, поєднуючи екологічну стійкість із соціальною справедливістю.

У книзі «Третя хвиля» Елвін Тофлер описав три етапи розвитку цивілізації: аграрний, індустріальний та інформаційний. Автор наголошував на переході до суспільства знань, де ключову роль відіграють інформація, інновації та гнучкі форми організації, що сприяє раціональнішому використанню ресурсів і новим моделям розвитку [14]. Отже, зазначені праці формують еволюційну траєкторію становлення ідеї сталого розвитку: від системного аналізу глобальних меж зростання, через гуманістичну критику індустріальної економіки, до концепції постіндустріального суспільства та міжнародного нормативного закріплення принципів справедливості між поколіннями.

Такі події, як доповідь у 1987 р. “Наше спільне майбутнє” під головуванням Гарлем Брундтланд, у ході діяльності ООН, яка, в свою чергу, отримала широке визнання на саміті Ріо-Де-Жанейро (1992 р.) посилювали увагу на проблему до проблеми сталого розвиту з різних боків і підкреслювали що це розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління без загрози для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [15]. Сучасні дослідження сталого розвитку зосереджені на впливі глобальних криз, зокрема пандемії COVID-19, повномасштабного вторгнення рф в Україну та змін клімату. Дослідження ООН і Всесвітнього економічного форуму показали, що пандемія ускладнила досягнення Цілей сталого розвитку, особливо в охороні здоров’я, освіті та економіці, водночас стимулювавши нові підходи до управління ресурсами та стійких моделей розвитку. У звіті ООН Sustainable Development Goals Report 2021 підкреслюється важливість поєднання здоров’я, економічної стійкості та соціальної справедливості у відновленні після кризи [16]. Це дослідження ще раз підкреслює про необхідність зміцнення співпраці по всьому світу та розробки стратегій, що враховують взаємозв'язок між економічними,

екологічними та соціальними аспектами розвитку. Проведене дослідження еволюції підходів до становлення концепції сталого розвитку надає можливість узагальнити вищевикладене, що представлено в Таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Розвиток концепції сталого розвитку

Рік концепції	Автори концепції	Назва та сутність концепції
1972	Донелла Медоуз, Деніс Медоуз, Йорген Раундес, Вільям В. Беренс III	“Межі Зростання”, ідея про наявність фізичних меж зростання в замкненій глобальній системі
1973	Ерлех Шумахер	“Мале це прекрасно”, пріоритетом є не максимізація споживання, а гармонія між працею, людиною та природою
1980	Елвін Толфер	“Третя хвиля”, ключовими ресурсами стають інформація, інновації та мережеві форми організації, децентралізація виробництва, гнучкість інституцій і зростання ролі нематеріальних ресурсів
1987	Гарлем Брундтланд	“Наше спільне майбутнє”, Сталий розвиток це розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління без загрози для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби
2015	Генеральна Асамблея ООН	Резолюція щодо затвердження Цілей сталого розвитку на період до 2030 року (17 цілей та 169 задач)
2021	Звіт ООН	“Sustainable Development Goals Report 2021”, важливість інтеграції питань

		здоров'я, економічної стійкості та соціальної справедливості, як стратегія відновлення після пандемії

Джерело: складено автором на основі [13, 14, 15, 16].

З 21-го століття набуває сили інституціоналізація концепції сталого розвитку в документах ООН. Зрештою концепція еволюціонувала від акценту лише на екологічній складовій до включення економічних і соціальних аспектів. Важливою подією стало ухвалення ООН у 2015 році Порядку денного сталого розвитку до 2030 року (Agenda 2030), що містить 17 Цілей сталого розвитку і 169 завдань (додаток А). Це закріпило розуміння сталого розвитку як стратегії, що охоплює всі сфери суспільного життя [17].

Згідно до визначення ООН, «Сталий розвиток — це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» [18].

Одним із чинників сталого розвитку стало вивільнення людського часу завдяки зростанню виробництва та оптимізації процесів. Це сприяло розвитку науки, культури, технологій, інфраструктури та державного управління, підвищивши можливості для освіти, відпочинку й добробуту населення.

У сучасному світі сталий розвиток є рушієм економічних, соціальних, екологічних і технологічних змін, спрямованих на довгострокове підвищення якості життя та мінімізацію ризиків. Для його оцінки враховуються демографічні показники, освіта, здоров’я, ВВП, інфраструктура, стан довкілля, зайнятість та інші соціально-економічні індикатори, а також політичні, технологічні й інформаційні чинники.

Важливу роль відіграє економічний розвиток, який визначає добробут населення через рівень доходів, соціальне забезпечення та ціни. Необхідною умовою є диверсифікація економіки, що зменшує залежність від окремих галузей, підвищує додану вартість продукції та створює робочі місця. Водночас державна політика має враховувати як поточні, так і майбутні потреби

економіки, зокрема у підготовці кадрів та розвитку виробництва.

В умовах глобалізації значний вплив на сталий розвиток мають міжнародна торгівля та трудова міграція [19]. Тому важливо формувати економіку, стійку до криз, воєн і зовнішніх шоків. Важливими складовими є ефективна фіскальна політика, збалансована податкова система, розвиток підприємництва, залучення інвестицій і підтримка високої зайнятості населення. Держава також має сприяти розвитку пріоритетних секторів економіки, зокрема зеленої енергетики. У соціальному вимірі важливим є раціональний розподіл ресурсів, зокрема підтримка сімей з дітьми як інвестиція в майбутній розвиток. Прогресивне оподаткування та розвиток системи освіти, включно з підвищенням оплати праці викладачів, також сприяють довгостроковій стабільності. Так, раніше зарплата вчителя в Україні коливалася від 10000 до 20000 гривень [20], в залежності від досвіду та об'єму роботи, проте уряд передбачає підвищення зарплати приблизно на 50% [21]. Попри загальні позитивні зміни, залишається проблема низьких зарплат фахівців із високою відповідальністю, зокрема вчителів, які потребують педагогічних і предметних навичок та постійної роботи з дітьми. Існують питання щодо ефективності навчальних програм: шкільна освіта має більше орієнтуватися на практичні навички, а учнів доцільно розподіляти за рівнем знань. У вищій освіті важливо підтримувати пріоритетні спеціальності та уникати ситуацій, коли випускники не отримують практичних навичок і не можуть працевлаштуватися.

У сфері медицини стратегічним напрямом має бути формування здорового способу життя, зменшення шкідливих звичок, профілактика захворювань і підвищення тривалості життя, що впливає на добробут і сталий розвиток. Соціальна підтримка пенсіонерів і людей з інвалідністю є важливою, однак у контексті сталого розвитку пріоритетом є підтримка нового покоління.

Головним індикатором, який показує якість охорони здоров'я є середня тривалість життя [22, с.28]. Цей фактор відображає успішність медицини у протидії хворобам через профілактику та лікування. Важливим для сталого розвитку є зменшення захворюваності, що забезпечується розвитком вакцин,

імунізації та доступністю якісної медичної допомоги.

Ключову роль відіграє також технологічний розвиток. Він позитивно впливає на економіку, охорону здоров'я, доступ до інформації та розвиток зеленої енергетики, а також сприяє підвищенню кваліфікації кадрів і автоматизації виробництва. У сучасному світі технології є основою конкурентоспроможності країн, що добре видно на прикладі держав Східної Азії. Наприклад, у Китаю ВВП на душу населення станом на 1960 рік склав 89,7$ на душу населення, на 1990 рік, відповідно, складав 319$, тоді як у 2024 році цей показник склав 13,300$ [23], що показує надзвичайно різкий зріст та обумовлює собою перехід від аграрної форми економіки до технологічного гіганта. Відповідно, у Китаю з 1990 до 2023 року показники індексу людського розвитку зросли з 0,491(низький показник) до 0,797(помірний показник). Так само і з тривалістю життя: середня тривалість життя зросла з 68 років у 1990 році до 77 років у 2023 році [24]. Для кращої вибірки варто порівняти це з Японією та Південною Кореєю. Так, станом на 1960 рік ВВП на душу населення склав для Японії 6,109$ та 29,679$ станом на 1960 а 1990 роки, відповідно. А для Південної Кореї 1,537$ та 11,985$ ВВП на душу населення станом на 1960 та 1990 роки, відповідно [25]. Тоді як станом на 2024 рік показники зросли до 32,500$ для Японії та 36,200$ для Південної Кореї [23]. І Відповідно зросли показники індексу людського розвитку. Для Японії 0,853(індекс людського розвитку) та 79 років середньої тривалості життя станом на 1990 рік та 0,925 (індекс людського розвиту) і 84,7 років середньої тривалості життя станом на 2024 рік. У Південній Кореї з 1990 по 2024 рік аналогічні критерії зросли з 0,749 та 71,4 до 0,937 (індексу людського розвитку) та 83,9 років середньої тривалості життя [24]. З урахуванням міжнародних прикладів можна стверджувати, що технологічні зміни є одним із найпотужніших чинників сталого розвитку, оскільки вони впливають на інші сфери та переважно позитивно стимулюють економіку й суспільні процеси, на відміну від багатьох інших факторів, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Важливим є політичний чинник, адже від нього залежать рівень демократії,

міжнародні відносини, податкова політика та фінансування ключових секторів, зокрема освіти й охорони здоров'я. Якість державного управління безпосередньо впливає на стратегічний розвиток країни, а розвиток демократичних інститутів пов'язаний із вищим рівнем життя та можливостями сталого розвитку.

Оскільки сталий розвиток орієнтований на людину, його рівень часто оцінюють через індекс людського розвитку, який враховує економічні показники, тривалість життя та рівень освіти. Людина є як головним чинником, так і кінцевим бенефіціаром сталого розвитку, тому зв'язок між якістю управління, демократією та індексом людського розвитку відображає загальний рівень сталого розвитку країни.

Таблиця 1.2 – Порівняння розвитку країн за показниками індексами демократії та людського розвитку

Країна	Місце країни за індексом демократії у світі(2024 р.)	Індекс людського розвитку (2023 р.)
Ісландія	4	0,972
Швейцарія	5	0,970
Данія	7	0,962
Швеція	2	0,959
Нідерланди	9	0,955
Буркіна Фасо	137	0,459
Бурунді	144	0,439
Нігер	141	0,419
Чад	158	0,416
ЦАР	164	0,414

Джерело: складено автором за матеріалами [24, 26].

Наведені в таблиці 1.2. дані яскраво свідчать, що існує досить чітка кореляція між рівнем демократії та індексом людського розвитку країні. Окрім того, країни з розвинутими політичними інституціями мають кращі економічні

показники (наприклад, ВВП на душу населення) [24, 26]. Міцні політичні інституції знижують ризик авторитаризму, забезпечують політичну конкуренцію, ефективніше управління та більшу прозорість із меншим рівнем корупції. У контексті сталого розвитку такі країни мають кращі можливості для планування й контролю виконання стратегій. Водночас менш демократичні держави можуть швидше ухвалювати рішення, але зазвичай із нижчою ефективністю в довгостроковій перспективі.

Важливою складовою є екологічний фактор, оскільки сталий розвиток залежить від раціонального використання природних ресурсів. Невідновлювані ресурси, зокрема корисні копалини, при надмірному використанні можуть призвести до серйозних криз у майбутньому. Наприклад, за умови збереження використання природних ресурсів, запаси нафти закінчяться через 47 років [27], газу – 50-60 років, а вуглю – через 70-100 років [28]. Так само і з лісами та земельними ресурсами: хоча вони є відновлюваними, швидке скорочення їх площ свідчить про обмеженість у певний період часу. Це потребує зміни підходів до використання ресурсів і переходу до більш сталих та відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячних батарей, гідро- та вітрогенераторів.

Глобальним викликом залишається зміна клімату, що спричиняє танення льодовиків, підвищення рівня Світового океану, зростання середньої температури та забруднення довкілля відходами й вуглецевими викидами. Тому важливими є переробка продукції, розвиток екологічної інфраструктури та контроль кліматичних змін для мінімізації негативних наслідків.

Сталий розвиток охоплює сукупність взаємопов’язаних чинників — демографічних, соціальних, політичних, економічних та екологічних — і потребує їх збалансованого регулювання відповідно до сучасних викликів. Його метою є задоволення потреб сучасного покоління без шкоди для майбутніх, що оцінюється через систему індикаторів і 17 цілей сталого розвитку ООН, спрямованих на подолання бідності, нерівності та захист довкілля.

1.2 Демографічні процеси як чинник сталого розвитку провідних країн світу

Демографічний процес включає цілий комплекс різних однорідних демографічних явищ, які відбуваються з населенням. До таких явищ відносяться народжуваність, смертність, шлюбність, кількість розлучень, міграційні потоки населення тощо.

До основних складових демографічних показників належить народжуваність, що являє собою кількість народжених дітей у окремому регіоні або країні та характеризується коефіцієнтом народжуваності (кількість народжених на, наприклад, 1000 населення) або сумарним коефіцієнтом народжуваності (кількість дітей на 1 жінку). Смертність, в свою чергу, являє собою кількість померлих за окремий період. Основними показниками, що характеризують рівень смертність є коефіцієнт смертності, дитяча смертність (кількість померлих на 1000 населення), середня тривалість життя. Відповідно до різниці народжуваності формується природний ріст. Коли народжуваність більше смертності відбувається додатній природний ріст та, навпаки, від'ємний, якщо народжуваність нижче смертності. Міграція населення являє собою переміщення людей та може бути як внутрішньою (всередині країни), так і зовнішньою. Еміграція – це відтак людей закордон, а імміграція, навпаки прибуття людей закордону. Шлюбність та кількість розлучень впливають на структуру сім'ї та народжуваність. Загалом це формує такі показники, як: загальна чисельність населення на окремій території, статева структура населення, вікові групи населення, густота населення, рівень урбанізації населення, демографічне навантаження (співвідношення працездатного та непрацездатного населення), середня тривалість життя.

Економічна демографія — це галузь науки, яка досліджує чинники та наслідки демографічних змін, зокрема народжуваність, смертність, шлюбність і розлучуваність, а також міграцію, урбанізацію та щільність населення. Вона також аналізує вікову, статеву й етнічну структуру населення, його чисельність

і динаміку зростання. Ціль економічної демографії встановити взаємозв'язок між економічним розвитком країни та сукупністю вищеназваних демографічних показників [29].

Демографічні тенденції мають вирішальний вплив на сталий розвиток, адже саме люди формують його та є кінцевими отримувачами його наслідків. Усі ключові чинники сталого розвитку тісно пов'язані з демографічними процесами. Зокрема, економічний розвиток залежить від людей, які створюють товари та послуги й забезпечують функціонування суспільства. Водночас рівень життя та дотримання принципів сталого розвитку також залежать від демографічних показників населення.

Попри стрімкий розвиток технологій, багато сфер залишаються залежними від людської праці. Крім того, технологічний прогрес створює нові професії та підвищує потребу у фахівцях у сферах ІТ, охорони здоров'я, штучного інтелекту, фінансів і соціальної діяльності [30]. Ще у сучасному світі цінуються саме товари чи послуги, які пов'язані саме з людьми. Основною причиною є передбачуваність, однотипність рішень, зокрема штучного інтелекту, та відсутність якогось унікального рішення. Ще викликами автоматизації є наявність попиту саме з боку людей, а не будь-яких технологій по типу роботів, машин тощо. Демографія тісно пов'язана із соціальними та політичними чинниками сталого розвитку. Вона впливає на вибори влади, політичні рішення, міжнародні відносини, міграцію та суспільні настрої. Демографічна структура населення визначає кількість працездатних людей з точки зору потреби в соціальній підтримці вразливого населення та розвитку освіти з боку держави.

У сучасному світі сталий розвиток також має взаємозв'язок з міграційними процесами, оскільки саме рівень добробуту та умови життя населення часто визначають напрямки й причини міграції. Кількість мігрантів по всьому світу, які змінюють країну свого перебування становить 184 мільйони осіб [31].

Міграція найчастіше відбувається через економічні, соціальні причини або війни. Це спричиняє відтік кваліфікованого населення з одних країн до інших та формує культурне різноманіття в країнах-реципієнтах. Водночас у країнах-

емітентах населення часто скорочується, а в країнах, що приймають мігрантів, — зростає, що посилює демографічні виклики.

Безпосередній вплив демографічні тенденції мають і на глобальні зміни клімату. Хоча різкий зріст загальної популяції по світу поступово зменшується з 2,15% у 1960 році до 0,85% у 2025 [32]. Та загальний пік прогнозується на рівні 10,3 млрд людей у 2080-х роках [33], що не є критичним зростом, кількість людей внаслідок промислової революції та інші критерії збільшила популяцію від сотень мільйонів до мільярдів [1], що створює чисельні виклики для екології планети Земля. Зростання населення, урбанізація та розвиток технологій збільшують потребу не лише в базових ресурсах, а й у транспорті, цифровій інфраструктурі та інших сферах споживання. Це посилює навантаження на природні ресурси та клімат. Додатковими екологічними викликами є скорочення біорізноманіття. Отже, демографія впливає на всі складові сталого розвитку, адже вони пов’язані з діяльністю людей і спрямовані на забезпечення добробуту населення. В широкому сенсі провідними країнами світу вважаються, згідно критеріїв ООН, окрім Японії та Німеччини: інші країни Європи, Північної Америки Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея та Ізраїль [34].

Таблиця 1.3 - Зв’язок демографічних процесів і можливостей досягнення цілей сталого розвитку провідних країн світу

Демографічний чинник	Приклади країн	Цілі сталого розвитку
Старіння населення	Німеччина, Італія, Японія	Ціль 3. Міцне здоров’я та благополуччя Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання
Зростання чисельності населення	США, Велика Британія, Канада	Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво

		Ціль 13. Пом’якшення наслідків зміни клімату Ціль 14. Збереження морських ресурсів Ціль 15. Захист екосистем суші
Міграція	США, Канада, Австралія	Ціль 10. Скорочення нерівності
Другий етап демографічного переходу	Усі провідні країни	Ціль 1. Подолання бідності Ціль 3. Міцне здоров’я та благополуччя Ціль 5. Гендерна рівність Ціль 10. Скорочення нерівності
Зниження народжуваності	Майже усі провідні країни	Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання
Урбанізація	Японія, Південна Корея	Ціль 6. Чиста вода та належні умови Ціль 7. Доступна та чиста енергія Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура Ціль 11. Сталий розвиток міст та громад

Джерело: складено автором на основі [16].

Дана таблиця відображає, як провідні країни мають власні пріоритетні цілі, щодо сталого розвитку, внаслідок значення впливу окремих демографічних чинників на ці країни. З іншого боку деякі чинники впливають майже однаково на усі провідні країни світу, створюючи схожі цілі у контексті сталого розвитку.

Смертність відображає соціально-економічний стан країни, рівень охорони здоров’я та якість життя населення [35]. Для аналізу демографічних тенденцій

смертність поділяють за віковими категоріями, оскільки історично особливо високою була смертність серед дітей. Основними видами є пренатальна смертність, смертність немовлят (до 1 року), дитяча (до 5 років) та підліткова смертність (до 18 років) тощо [36].

Таблиця 1.4 – Дитяча смертність провідних країн, 2025 рік

Країна	Смертність немовлят, на 1000 осіб	Дитяча смертність (діти до 5 років, на 1000 осіб)	Індекс людського розвитку, % (2023 р.)
Ісландія	1,146	1,501	0,972
Німеччина	2,721	3,274	0,959
Польща	3,097	3,603	0,906

Джерело: складено автором на основі [24, 37].

За даними таблиці 1.4 простежується тісний зв’язок між дитячою смертністю та рівнем людського розвитку: найвищі показники характерні для менш розвинених країн через нижчу якість медицини та умов життя. Загальні показники смертності відображають рівень розвитку держави та її потенціал до сталого розвитку.

Оскільки смертності неможливо повністю усунути, зростання тривалості життя є переважно одноразовим чинником збільшення чисельності населення. Зниження смертності стало однією з причин демографічного зростання у 19-20 століттях, однак у довгостроковій перспективі його вплив поступово зменшується, особливо в умовах низької смертності молодого населення у розвинених країнах.

Тому смертність і тривалість життя мають значення насамперед для добробуту населення, але менший вплив на довгострокові демографічні процеси. Натомість у контексті сталого розвитку ключову роль відіграє народжуваність,

яка забезпечує відтворення населення та підтримку працездатних поколінь. Без рівня народжуваності, достатнього для простого відтворення населення (2,1 дитини на жінку), країна стикається зі скороченням або заміщенням населення міграцією, що може створювати додаткові соціально-економічні виклики [38].

Окрім того, низька народжуваність, посилена глобальною невизначеністю, геополітичними конфліктами та економічними обмеженнями, такими як санкції, тарифи чи кредитна залежність, суттєво впливає на майбутнє місце країни у геополітичному вимірі. Кількість населення та фахівців у різних галузях є важливим чинником міжнародної позиції країни, оскільки впливає на внутрішній попит, виробничі можливості та здатність формувати економічні й політичні союзи або протистояти таким державам, як росія. Ці процеси значною мірою залежать від демографічних тенденцій, насамперед рівня народжуваності.

Посилення глобальної невизначеності може призводити до часткового згортання глобалізації та послаблення міжнародних зв’язків, що порушує виробничі ланцюги. У таких умовах демографічне зростання та достатня народжуваність підвищують стійкість держави через збільшення трудового потенціалу та можливостей самозабезпечення.

Важливу роль відіграє й міграція, яка поділяється на тимчасову та постійну. Тимчасова міграція впливає на структуру населення лише короткостроково, тоді як постійна має довгостроковий ефект, подібний до народжуваності, оскільки формує стабільну частину населення країни. Тому міграція є суттєвим фактором впливу на сталий розвиток і демографічну структуру.

Водночас міграційні процеси мають власні особливості. На відміну від народжуваності, люди, які мігрують можуть суттєво відрізнятися за віком і мати більшу статеву диспропорцію, що впливає на структуру населення. Наприклад, у 2023 році до ЄС прибуло 3 304 629 мігрантів чоловічої статті та 2 706 731 мігрантів жіночої статті, що свідчить про статеву диспропорцію, зумовлену різними можливостями, цілями та умовами міграції [39].

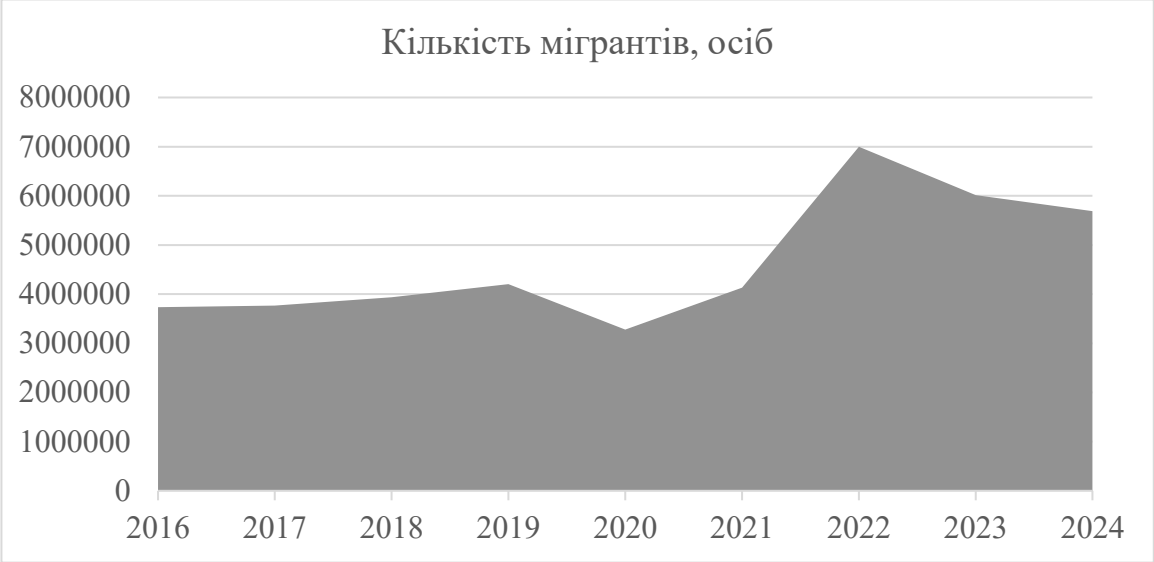

Рис. 1.1 *- Кількість мігрантів у країнах ЄС, 2016-2024 рр.*

Джерело: складено автором на основі [39].

Спостерігається поступове зростання чисельності мігрантів у країни ЄС зі спадом у 2020 році, через епідемію “COVID-19” та найбільшій кількості мігрантів у 2022 внаслідок біженців з України через війну.

Різниця між мігрантами та корінним населенням полягає не лише у зміні країни проживання, а й у культурних особливостях, що інколи можуть суперечити культурі країни-реципієнта. Це створює соціальні й політичні суперечності та ризики для сталого розвитку, особливо у країнах із низькою народжуваністю, які залучають мігрантів для компенсації демографічного скорочення, як-от країни ЄС із показником 1,38 дитини на жінку у 2023 році [40]. Зростання частки мігрантів може створювати ризики для сталого розвитку через труднощі інтеграції, пов’язані з культурними відмінностями. Додатковим викликом є адаптація мігрантів — вивчення мови, здобуття кваліфікації, забезпечення житлом і соціальною підтримкою, що потребує державних витрат.

Для країни еміграції міграція означає втрату частини трудового, демографічного та інтелектуального потенціалу. Водночас умови життя мігрантів у приймаючих країнах можуть суттєво відрізнятися за доходами, освітою та рівнем народжуваності, тому міграція впливає на сталий розвиток і в

глобальному масштабі. Особливо це помітно у процесі «відтоку мізків», який посилює нерівність між країнами.

На демографічні тенденції також впливають соціально-економічні чинники: рівень доходів, доступність житла, соціальні гарантії, медицина та освіта. Смертність і тривалість життя значною мірою залежать від умов життя, харчування та системи охорони здоров'я.

Важливим є й екологічний чинник — рівень забруднення, доступ до ресурсів і придатність територій для життя. Політична нестабільність і війни знижують народжуваність, підвищують смертність і стимулюють еміграцію. Культурно-освітній чинник позитивно впливає на сталий розвиток, однак водночас сприяє відкладанню шлюбів і народження першої дитини, що впливає на демографічну структуру населення [41].

Оскільки демографічний розвиток найбільше залежить від народжуваності, важливим чинником є наявність населення дітородного віку. У країнах ЄС спостерігається тенденція до пізнішого народження дітей: у 2023 році середній вік матері при народженні першої дитини становив 29,8 року проти 28,8 року у 2013 році [33]. Зазвичай, дітородний період коливається від 20 до 40 років у сторону збільшення різниці віку поколінь. Це означає, що кількість народжених у окремому році сильно корелює з кількістю людей 20-40 років [42]. Таким чином, виникають демографічні цикли, коли чисельність окремих вікових груп суттєво відрізняється. Яскравим прикладом є дві світові війни, під час яких різко знизилася народжуваність, що спричинило вікову диспропорцію населення. У результаті менше покоління, народжене в 1914–1918 роках, досягнувши дітородного віку, згодом також мало меншу народжуваність відносно чисельності населення [43]. Отже диспропорція збільшилась. Покоління 1960–1970-х років частково згладило цю диспропорцію, оскільки у цей період дітей народжували не лише люди, народжені під час Другої світової війни, а й численніші покоління до та після неї. Проте економічні кризи 1990-х років знову посилили демографічний дисбаланс.

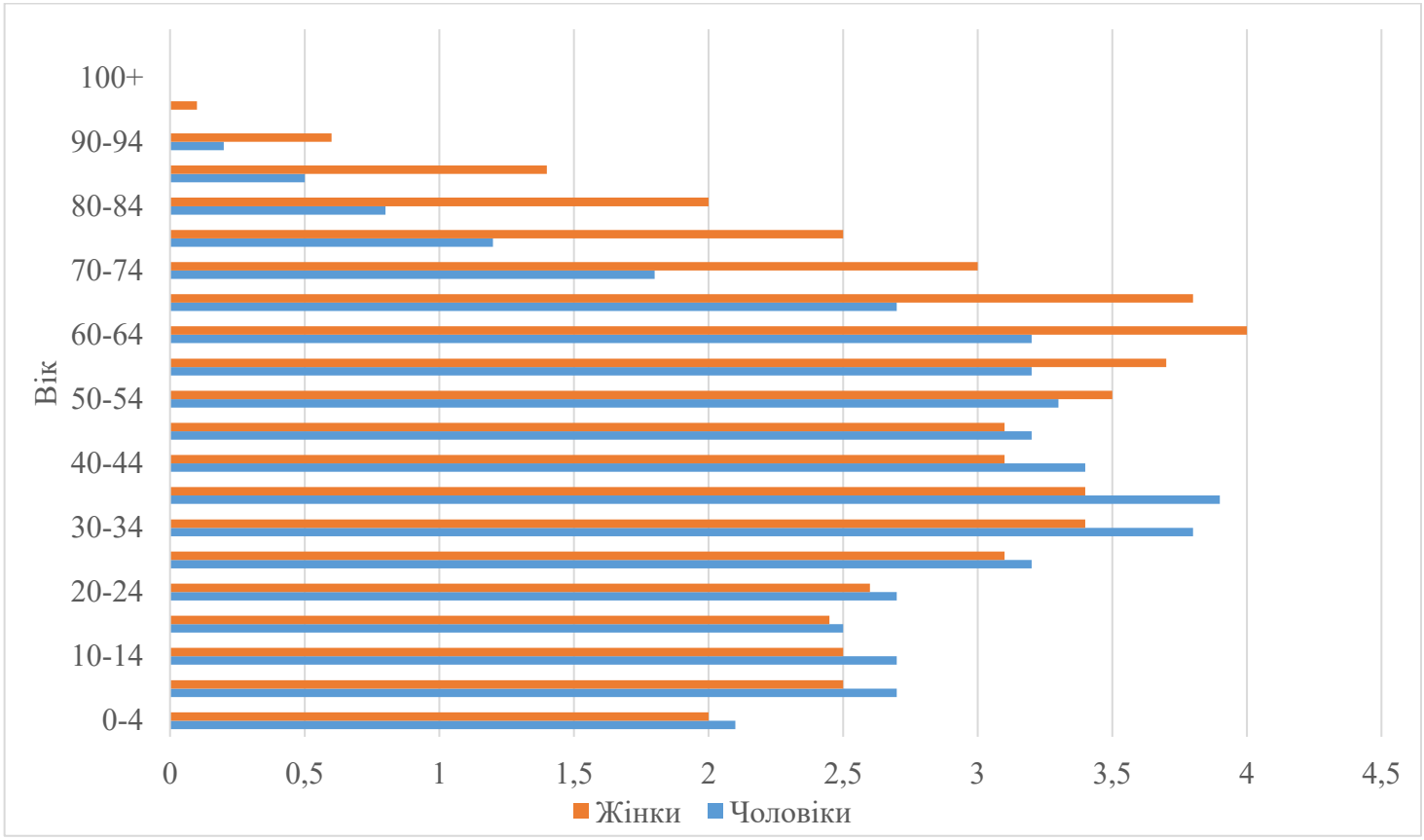

Рис.1.2. *– Статево-вікова піраміда Литви, %, 2025 р.*

Джерело: складено автором на основі [44].

Подібна ситуація характерна для багатьох країн, що зазнали впливу світових воєн або інших різких демографічних змін. Будь-які чинники, що порушують вікову структуру населення, формують демографічні цикли, які впливають на частку працездатного населення, соціальні витрати та економічні показники. Вища частка працездатного населення підвищує конкурентоспроможність країни та її стійкість до криз, тоді як нижча — навпаки посилює вразливість. Для сталого розвитку такі коливання створюють додаткові виклики, змушуючи державу постійно адаптуватися.

Демографічні процеси також мають важливе теоретичне значення в економіці, зокрема в моделі Роберта Солоу, яка враховує вплив демографічних тенденцій на довгострокове зростання [45]. Неокласична модель економічного зростання виділяє три чинники: капітал, зростання населення та технологічний прогрес. Капітал і демографічне зростання мають переважно короткостроковий

вплив, тоді як технологічний розвиток є основним довгостроковим рушієм економіки. Важливу роль відіграють заощадження, які через інвестиції забезпечують накопичення капіталу й зростання продуктивності праці. Проте ефективність капіталу зменшується через спадну віддачу без технологічного оновлення та збільшення трудових ресурсів. Зростання населення спочатку може знижувати ВВП на душу населення, але згодом формує додаткову робочу силу й попит. Найстійкіший вплив забезпечує технологічний прогрес, оскільки він підвищує ефективність усіх факторів виробництва.

Ще однією відомою теорією, яка поєднує економічний розвиток та демографічні процеси є теорія людського капіталу Адама Сміта, С. Струміліна, С. Бекера, Якоба Мінсера, Теодора Шульца та ін. [46]. Теорія людського капіталу підкреслює, що ключовим ресурсом економічного розвитку є якість людських ресурсів — освіта, навички та здібності, які формують конкурентоспроможність. Водночас інвестиції в людський капітал потребують значних витрат і можуть опосередковано стримувати народжуваність, що в перспективі зменшує чисельність трудових ресурсів і впливає на сталий розвиток. Таким чином, ця теорія показує дилему між підвищенням якості населення та його кількістю. Автори доповідей Римського клубу у праці “Межі зростання” наголошували на обмеженості як ресурсів, так і здатності екосистем поглинати відходи. Це стало основою для інтеграції екологічного чинника в моделі сталого розвитку.

У цьому контексті “парадокс Джевсона” показує, що підвищення ефективності використання ресурсів може призводити до зростання їх загального споживання. Демографічний чинник у межах цієї логіки означає, що збільшення населення, за інших рівних умов, підвищує навантаження на обмежені ресурси. Тому сталий розвиток вимагає врахування меж екологічної ємності, оскільки нескінченне зростання споживання ресурсів є неможливим у довгостроковій перспективі [47].

1.3 Вплив демографічних трансформацій на парадигму сталого розвитку

Можливість сталого розвитку залежить від багатьох чинників і одним з визначальних чинників є демографічні тенденції. Від розвитку цих тенденцій залежить можливість задовольнити потреби нинішнього покоління без шкоди наступному. У сучасному світі демографічні тенденції стикаються з численними викликами, які свою чергу тісно пов’язані із розвитком світової економіки та потенціалом сталого розвитку. Однією з основних є постійне старіння світового населення, що є не типовою проблемою у історичному розрізі. Взагалі, більшу частину історії тривалість життя людства була вкрай низькою та коливалось від 25 років (під час масових епідемій, війн та інших чинників) до 35 у більш сприятливі часи та з розвитком первинних технологій. Причиною цього були гірші умови життя, важкі умови праці, відсутність сучасних медичних рішень тощо. Також, у той час був зовсім інший підхід до продовження роду. Загалом у всій людській популяції дітей народжували багато і це вважалося нормою, проте смертність також була дуже високою. Наприклад, до 10 років доживала приблизно половина, далі з більшим віком смертність дещо падала через кращий імунітет дорослiших людей [48]. Загалом тривалість життя, смертність і народжуваність історично змінювалися повільно. Проте за останні століття завдяки покращенню умов життя і праці, розвитку медицини, вакцинації, зниженню дитячої смертності та відносно безпечнішим умовам існування тривалість життя різко зросла і станом на 2026 рік становить 73,8 року [49]. Це покращує один із ключових показників сталого розвитку, але водночас створює нові виклики.

На відміну від дітей, які є не лише додатковими споживачами, а й майбутніми учасниками ринку праці, збільшення частки людей похилого віку підвищує економічне навантаження на суспільство. Якщо в минулому діти розглядалися як майбутня робоча сила та підтримка родини, то сучасне зростання тривалості життя є наслідком гуманізації суспільства, підвищення добробуту та технологічного прогресу.

Водночас покращення умов життя сприяє повільнішому старінню населення. Це дозволяє людям довше залишатися працездатними та, за низького рівня захворюваності, підвищувати пенсійний вік, що частково компенсує економічні ризики, пов'язані зі старінням населення.

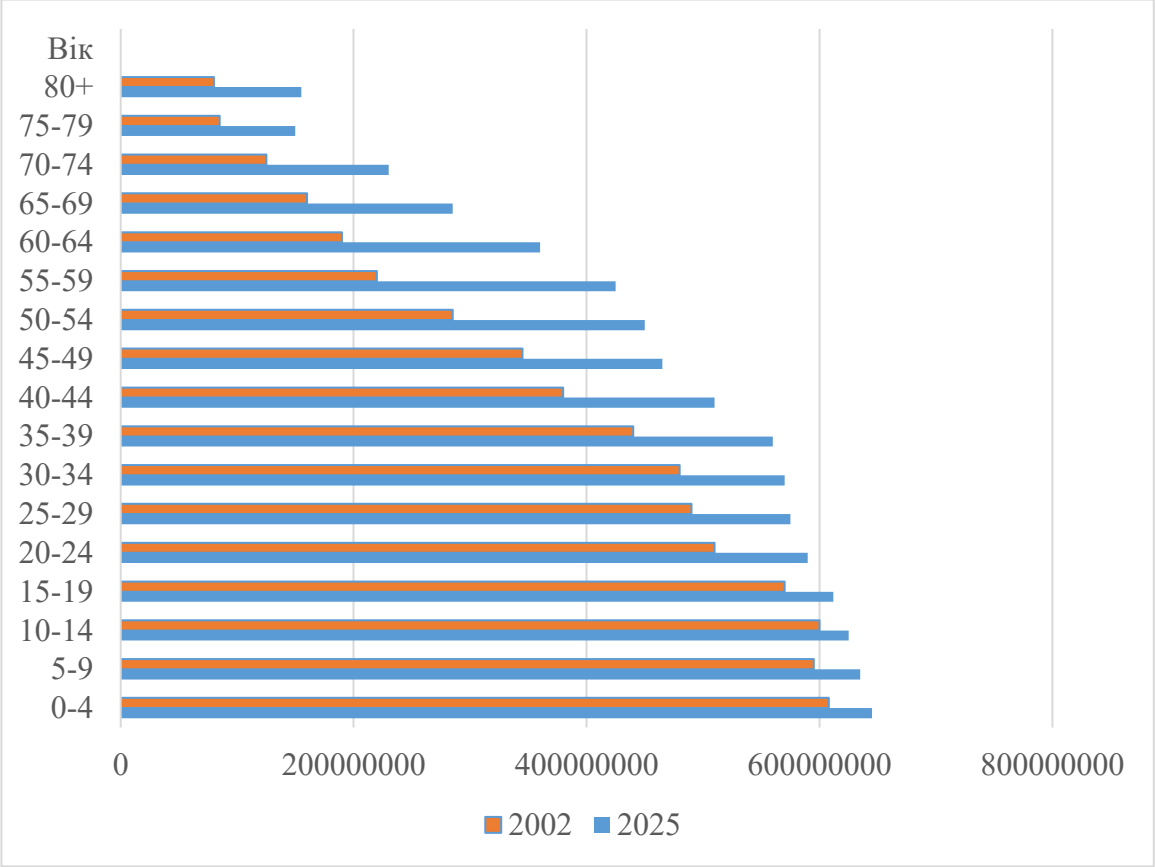

Рис. 1.3 *– вікова структура населення світу, осіб, 2002, 2025 рр.*

Джерело: складено автором на основі [50].

Хоча старіння населення є загальним трендом по всьому світу, через різні умови, різні етапи демографічного переходу у країн тривалість життя є досить різною. Так, якщо у деяких менш розвинених середня тривалість життя складає приблизно 60 років, тоді як у найрозвиненіших країнах понад 80 років [24]. Старіння населення залежить не лише від загальної тривалості життя, а від народжуваності, адже розраховується середній вік усіх людей в країні, і немовлята, відповідно, рухають середній вік в меншу сторону. І хоча різко зменшилась дитяча смертність, народжуваність у більш розвинених країнах

зменшилась ще сильніше, що означає збільшення середнього віку через меншу кількість дітей. Цей ефект посилюється, через те що згодом менше людей дітородного віку. Зокрема в багатьох країнах у 20-ті роки 21 століття народжується менше через меншу кількість потенційних батьків, які народилися у 90-ті роки 20 століття. Таким чином, навіть за відносно сприятливих умов, у таких країнах слабкий потенціал до зростання населення через низький відсоток населення дітородного віку.

Наступним викликом, який є найбільшим демографічним викликом по всьому світу (у різній ступені в залежності від країни) є різке зменшення рівня народжуваності. Як зазначено вище, в цілому, у сучасному світі для відтворення населення та, таким чином, збереження сталого розвитку необхідна народжуваність на рівні приблизно 2,1 дітей на 1 жінку. Цей показник залежить від смертності людей до дітородного віку та може бути різним в залежності від рівня цієї смертності, проте завжди має бути більше 2 дітей на жінку через ненульову смертність. В іншому випадку заміщення наступним поколінням не відбувається у повному обсязі і починається скорочення населення. Винятками є збільшення тривалості життя або низький відсоток людей похилого віку, які можуть відкласти депопуляцію, але не скасувати її. Загалом, для кращого розуміння процесу скорочення народжуваності варто звернути увагу на історичного процеси, пов’язані з рівнем народжуваності та смертності у світі.

В історичній ретроспективі можна відокремити п’ять основних етапів, які узагальнюють процес демографічних змін у окремій країні. Так, на першому етапі у людства дуже високий показник смертності та народжуваності. Вважається, що цей етап тривав до 18 століття, саме тоді у передових країнах світу(в першу чергу країни Західної Європи, а потім Східна Європа та Північна Америка) зрушився цей баланс у бік зменшення смертності. Під час першого етапу рівень народжуваності та смертності майже однакові, а темпи зростання населення складали менше 0,05% на рік. Причиною такого повільного зростання, окрім епідемій, війн, важкого виду життя та інших чинників, притаманних тим часам, є обмеженість у продовольстві, оскільки нові технології були дуже рідким

явищем і не сильно впливали на загальну картину, тому їжі, питної води та інших факторів для виживання людства була обмежена кількість і будь-яке зростання народжуваності супроводжувалась зростанням смертності через обмежений технологіями врожай.

На другому етапі, внаслідок промислової революції, кращої освіти, санітарії, кваліфікованої медицини умови життя покращилися, а смертність(особливо дитяча) різко знизилася. Враховуючи, що врожай, завдяки новим технологіям, новим методи землеробства став також зростати, ці сприятливі умови стали запорукою для швидкого зростання населення. Зростання це обумовлюється тим, що народжуваність, на відміну від смертності, все ще зберігає високий рівень, утворюючи велику диспропорцію між цими двома показниками. У цей період найбільший темп зростання населення.

На третьому етапі народжуваність значно прискорює темпи скорочення і диспропорція народжуваності і смертності починає зменшуватися. Причиною зменшення смертності є продовження загального покращення рівня життя та подальше інтегрування подібних технологій у суспільство, проте коли смертність стає і так низькою темпи скорочення сповільнюються. Народжуваність зменшується через сукупну кількість факторів, як підвищення статусу та освіти у жінок, змінення ринку праці, де діти мають меншу економічну доцільність, урбанізація, доступ до контрацепції, збільшення інвестицій батьків у освіту дітей, інший уклад життя, культурні чинники тощо. Населення все ще зростає, проте з меншими темпами у відсотковому відношенні.

На четвертому етапі рівень низький рівень народжуваності зрівнюється з низьким рівнем смертності, а далі рівень смертності виходить своєрідне плато, яке коливається від таких чинників, як ожиріння, нижчий рівень фізичних вправ, епідемій, війн, тощо. З покращенням рівня медицини смертність зменшується, але дуже повільно. Рівень народжуваності продовжує знижуватись, що призводить до депопуляції населення внаслідок диспропорції, де народжуваність менше смертності. П’ятий, дискусійний у науковому полі, етап полягає у продовженні тенденцій щодо народжуваності, оскільки, на відміну від рівня

смертності народжуваність має кілька сценаріїв де народжуваність може збільшуватися, досягати плато або зменшуватись у окремих періодах, що залежить від багатьох критеріїв(культурні, економічні, соціальні тощо) [51].

З 1950 до 2025 року світовий рівень народжуваності різко впав з 5 дітей на жінку до 2,2-2,4 дітей на жінку [52]. Що є величезним викликом для світової економіки, через сповільнення зростання загальної чисельності населення, його старіння. Рівень народжуваності впаде нижче рівня відтворення, за прогнозами ООН, приблизно у 2050 році [53]. Також додаткові виклики додає перебування різних країн на різних демографічних етапах, що змінює геополітичну кон'юктуру світу.

Одним з викликів, який набуває актуальності у сучасному світі є постійно зростаючи процес міграційних потоків у світі. Як було зазначено вище їх основною причиною є нерівномірність рівня життя у різних країнах, війни, політичні переслідування та інші чинники. Один з найголовніших викликів є переміщення кваліфікованих кадрів, який у переважній кількості відбувається з менш розвиненої країни у більш розвинену. Причиною цьому процесу являються різниця у потенціалі самореалізації (різний рівень навчання, доступ до інформації, різноманітність спеціальностей, грошове забезпечення навчання та стипендій, можливість працевлаштування, кар'єрний зріст, рівень заробітної плати тощо), можливість переміщення завдяки глобалізації, цифровізації наявності засобів переміщення на відповідні відстані, а також загальний рівень життя(ціни, якість товарів та послуг, свобода слова, безпека, якість житла, інфраструктура, підтримка висококваліфікованих тощо). Така сукупність факторів є вирішальною для багатьох людей та переважає усі стримуючи фактори міграції (зв'язки у країні, мовний фактор, патріотизм, наявність власного житла тощо). Підсилює цю ситуацію той фактор, що за інших рівних умов, початково розвиненіша країна отримує ще більше можливостей для розвитку, а країна емітент, навпаки, втрачає кваліфіковану робочу силу в яку вклала власні ресурси. Таким чином, за інших рівних умов, утворюється порочне

коло, у якому розвинена країна стає ще розвиненішою, а менш розвинена втрачає потенціал для розвитку.

Загалом, подібний процес відноситься до різних категорій людей працездатного віку і за умов коли у більш розвинених країнах залишається попит на менш кваліфіковані спеціальності через те, що корінні жителі країни реципієнта у середньому не схильні до таких професій. Зокрема, у США мігранти за віковою розділяються наступним чином: 17% мігрантів віком до 19 років; 71% віком від 19 до 44 років та 12% віком від 44 років – це свідчить про великий % мігрантів працездатного віку та високий % мігрантів дітородного періоду, коли йде мова саме про постійну міграцію [54]. У контексті сталого розвитку такий значний відсоток молодих мігрантів означає більше можливостей у майбутньому, оскільки такі люди довший час будуть у категорії людей працездатного віку. Таким чином масштаби виклику збільшуються, адже країни емітенти отримують найбільш доцільну, з економічної точки зору, групу людей.

Проте, як зазначено вище, міграція розділяється на дві основні категорії: постійну та тимчасову. Досить часто трудова міграція передбачається зі збереження громадянства мігранта, постійного переміщення між країною реципієнтом та країною емітентом та іншими подвійними зв’язками з цими країнами, що передбачає потік коштів у країну емітента, на відміну від постійної міграції. У України, в період між ухвалення безвізового режиму та інших мір співпраці з ЄС та повномасштабним вторгненням росії, процес саме трудової міграції збільшував свої масштаби.

У грудні 2016 року 43% українських заробітчан працювало у секторі будівництва та ремонтних робіт, 23% – в сільському господарстві, 10% – працювало у домогосподарствах, 8% доглядало за людьми похилого віку, людьми з інвалідністю або дітьми, повідомляється в дослідженні соціологічної групи “Рейтинг” [55]. За своєю суттю ця трудова міграція українців являла саме тимчасовий характер.

За даними Національного банку України, у 2015 році внесок заробітчан в економіку країни емітента робочої сили склав 7 мільярдів доларів . За 2016 рік

українські заробітчани перерахували в країну емітента 7,5 млрд доларів, а у 2017, відповідно, 9,3 млрд доларів [56], тоді як, у той самий час, іноземні інвестори вклали в українську економіку країни усього, за різними оцінками, від 1,1 млрд до 4,4 млрд доларів [57]. Тобто зміни, викликані трудовою міграцією також є викликом, особливо, якщо це збільшує вірогідність міграції постійної у майбутньому, але за своєю сутністю несе набагато менший виклик, як у випадку із постійною міграцією.

Загалом, у країнах емітентах та у країнах реципієнтах, внаслідок знаходження на різних демографічних етапах різний рівень народжуваності. Наприклад, як вже зазначено, у країни ЄС, куди більше мігрують, цей рівень сягає 1,38 дітей на жінку, тоді як у країнах Африки, звідки більше емігрують, станом на 2025 рік рівень народжуваності, хоч і спадає, залишається все ще дуже високим 3,95 дітей на 1 жінку [58]. Через суттєві відмінності у рівнях народжуваності між різними групами країн та значні міграційні потоки з Африки й Азії виникають численні виклики для провідних держав світу. Вони пов’язані як зі збереженням частки корінного населення, так і з адаптацією мігрантів та подоланням культурних бар’єрів. За збереження сучасних тенденцій диспропорція чисельності населення між розвиненими та іншими країнами зростатиме, що посилюватиме міграційні процеси та культурні, соціальні й політичні виклики.

Іншим важливим демографічним викликом для світової економіки є безпрецедентний процес урбанізації. Якщо у 1900 році в містах проживало лише 15% населення світу, що відображало переважно сільський характер економіки та суспільства, то вже у 1960 році цей показник зріс до 34% унаслідок індустріалізації, розвитку транспорту, логістики та систем управління. Технологічний прогрес дозволив скоротити потребу у великій кількості працівників у сільському господарстві та прискорив урбанізацію [59].

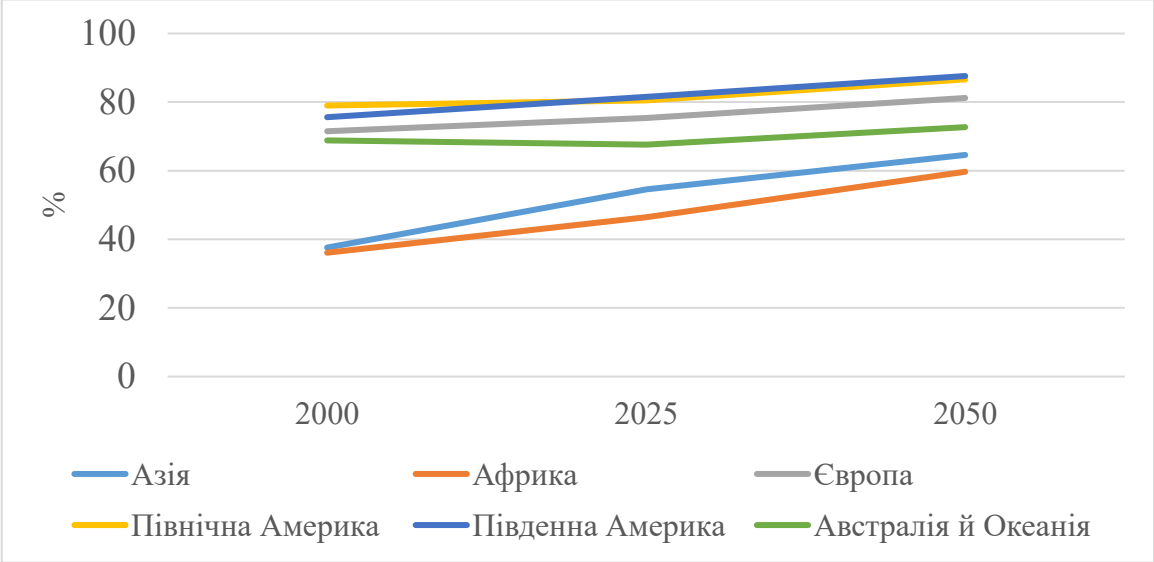

Рис 1.4. *- Кількість людей, які проживають у містах за частинами світу, % до загальної чисельності населення, 2000, 2025, 2050 (прогноз) рр.*

Джерело: складено автором на основі [60].

Наразі, станом на 2025 рік, відсоток людей у містах складає 57,8% [60], що означає продовження процесу урбанізації у всіх регіонах світу та цей процес невпинно продовжується. Це створює низьку викликів, починаючи від побудови ефективної інфраструктури та задоволення різних проблем: такі, як продовольство, одяг, меблі тощо, що фактично виробляється не у селі. Подальша урбанізація можлива тільки за комплексу умов, які збережуть економічний розвиток країни. Технологічне зростання, ефективне система управління ті інші чинники, які дозволять зберігати доступ до важливих ресурсів поза містом є виходом для збереження сталого розвитку. Так само з точки зору інфраструктури: лише комплексний підхід: розмір житлової площі, озеленення міст, кращий рівень чистоти повітря тощо можуть протистояти численним викликам.

Урбанізація – це термін пов’язаний з демографією, адже передбачає собою переміщення людей, проте існує ще помітна різниця у демографічних показниках людей у місті та поза містом. Так, основний демографічний показник народжуваність у середньому суттєво відрізняється в залежності від типу

населеного пункту. Наприклад, у США, станом на 2021 рік, у міській місцевості цей коефіцієнт складає 1,6 на 1 жінку, тоді як у селі 1,9 дітей на жінку, що є суттєвою різницею [61]. Так само відрізняються процеси міграції, тривалість життя ті інші показники. Отже, урбанізація впливає на зменшення народжуваності в наслідок багатьох причин (інша культура, економіка, інфраструктура тощо) і створює численні виклики щодо негативного впливу на демографічні тенденції та сталий розвиток.

Ще одним індикатором, який оцінює сталий розвиток з демографічної точки зору є індекс старіння населення, який має актуальність першу чергу для провідних країн світу, які мають більший % населення похилого віку. Даний індекс акцентує увагу на тривалості життя та відносних показниках людей похилого віку (наприклад 65+, 85+ тощо), зміни % співвідношення таких вікових категорій людей і, відповідно, на зміну пропорцій у майбутньому згідно прогнозів. Таким чином можна сформувати стратегію щодо демографічної політики, та інших політик націлених на сталий розвиток провідних країн [62].

Окрім індексу людського розвитку, існують інші індекси, які можуть свідчити про успіхи провідних країн світу у контексті сталого розвитку та впливу основних показників країни на демографічні тенденції і, відповідно, наслідки демографічних показників на окремих секторах життя провідних країн. Одним з таких індексів є – індекс кращого життя OECP, який було створено у травні 2011 року Організацією економічного співробітництва та розвитку. Даний індекс включає в себе перелік основних показників, як якість житла, доходи, здоров'я, безпека, співвідношення праці та відпочинку, соціум, якість екосистеми, громадська активність тощо [63]. Завдяки розвитку цифрових технологій (у першу чергу у провідних країнах світу), у тому числі Big Data, які дозволяють збирати, зберігати та аналізувати набагато більше інформації можна утворювати якісніші дані щодо впливу демографічних тенденцій на сталий розвиток провідних країн світу.

З боку структурного дисбалансу в середині національних економік країн демографічні процеси є одним із ключових факторів, що визначають соціально-

економічний розвиток регіонів та формування територіальних диспропорцій. Зміни чисельності населення, його статево-вікової структури, рівня народжуваності та смертності безпосередньо впливають на трудові ресурси, рівень споживання та інвестиційний потенціал регіонів. В регіонах із низькою народжуваністю та високою міграційною активністю спостерігається депопуляція, що призводить до зменшення економічної активності та уповільнення темпів розвитку. Навпаки, регіони з динамічним приростом населення мають більший потенціал для формування нових ринків праці, розвитку інфраструктури та залучення інвестицій, що сприяє стійкому економічному зростанню. Прикладом є схід України, який, здебільшого, внаслідок війни, втратив населення, зокрема, на користь заходу України, що утворило регіональну диспропорцію. Також впливає початкове становище того чи іншого регіону а саме чисельність населення, географічне становище тощо.

Таким чином, демографічна ситуація виступає як фактор, який посилює або пом’якшує початкові регіональні диспропорції. Ефективна регіональна політика повинна враховувати демографічні особливості територій для забезпечення збалансованого та сталого розвитку, що включає підтримку населення в депресивних районах, стимулювання трудової мобільності та раціональне розподілення ресурсів. З огляду на це, демографія стає невід’ємним інструментом аналізу регіональної економіки та планування довгострокової стратегії сталого розвитку, адже саме люди є основою та запорукою будь-якого розвитку, зокрема сталого, у будь-якому регіоні світу.

Висновки до розділу 1

Сталий розвиток — це довготривалий і збалансований розвиток економічної, соціальної, екологічної та інших сфер. Дослідження еволюції показало, що його ідеї виникли ще в середньовіччі, як піклування про довкілля, однак поширення концепція набула у 20 столітті через індустріалізацію, урбанізацію, виснаження ресурсів і забруднення екосистем. Спочатку увага

зосереджувалася на екологічному чиннику, але згодом концепція охопила також соціальний, економічний розвиток і питання здоров'я. Нині, за визначенням ООН, сталий розвиток реалізується через 17 Цілей сталого розвитку.

Аналіз демографічних процесів яв чинника впливу на сталий розвиток свідчить, що демографічні тенденції суттєво впливають на сталий розвиток, оскільки населення є одночасно його рушієм і головним бенефіціаром. Основним демографічним показником є народжуваність, яка визначає майбутню чисельність населення, його статево-вікову структуру. Від майбутньої кількості людей та їх середнього віку, залежить економічне навантаження країн, де за умов вищої народжуваності, % співвідношення людей пенсійного віку до населення працездатного віку нижче. Також вища народжуваність впливає на геополітичне становище країни та можливість підтримувати галузі, які залежать від людей. Нижча смертність та більша середня тривалість життя збільшують чисельність населення, проте є більше фактором добробуту та вищої якості життя, оскільки, за інших рівних умов, відбувається старіння населення, а зростання чисельності є незначним у довгостроковому вимірі. Хоча нижча дитяча смертність (яка наблизилась майже нульової та, відповідно стабілізувалася) впливає у майбутньому на кількість населення дітородного віку та рівень народжуваності. Міграція, яка стала більш розповсюдженим явищем, також впливає на загальну чисельність населення, статево-вікову структуру. Міграція змінює геополітичне становище країни-реципієнта та країни-емітента, де переваги щодо сталого розвитку отримує країна-реципієнт, проте стикається з труднощами адаптації іммігрантів. Сукупність демографічних процесів формує окремі виклики для країн та цілі щодо подолання країн та відновлення сталого розвитку у своїй повності, починаючи з 3 та 8 цілі (міцне здоров'я та благополуччя, гідна праця та економічне зростання) для провідних країн з нижчою міграцією, закінчуючи 10 та 12 цілями (подолання нерівності, відповідальне споживання та виробництво).

Дослідження впливу демографічних трансформацій на парадигму сталого розвитку показало, що нині людство стикається зі старінням населення внаслідок

демографічного переходу, де народжуваність та смертність знизились, проте народжуваність у багатьох країнах, зокрема у провідних країнах світу, вже нижче рівня смертності. В той час, як у багатьох не провідних країнах, народжуваність вище смертності, що зумовлює зміни у балансі світу з точки зору чисельності населення. Міграція, окрім зміни балансу чисельності населення різних країн, відчутно впливає на вікову структуру, також на наявність кваліфікованих кадрів. Демографічний вплив на сталий розвиток з боку міграційного чинника залежить від виду міграції: трудової (тимчасової) або постійної. Процес урбанізації, як і внутрішнє переміщення людей у країн за сутністю змінює роль людини у економічному житті країни та роль у збережені сталого розвитку, а також змінює потенціал регіонів, де ці зміни відбуваються.

РОЗДІЛ 2
НАПРЯМИ ВПЛИВУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВИКЛИКІВ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА УКРАЇНИ

2.1. Компаративний аналіз демографічного стану провідних країн світу

У контексті сталого розвитку, для порівняння народжуваності між країнами використовують сумарний коефіцієнт народжуваності — середню кількість дітей на одну жінку. Для простого відтворення населення він становить близько 2,1 дитини. Нижчі показники означають скорочення населення, вищі — його зростання. Рівень народжуваності значною мірою залежить від стадії демографічного переходу. У процесі економічного й соціального розвитку країни проходять цей етап, який у 19-20 століттях супроводжувався швидким зниженням смертності. Наприклад, у Німеччині дитяча смертність у 1840–1940 роках скоротилася з 295 до 65,2 смертей на 1000 народжених. [64].

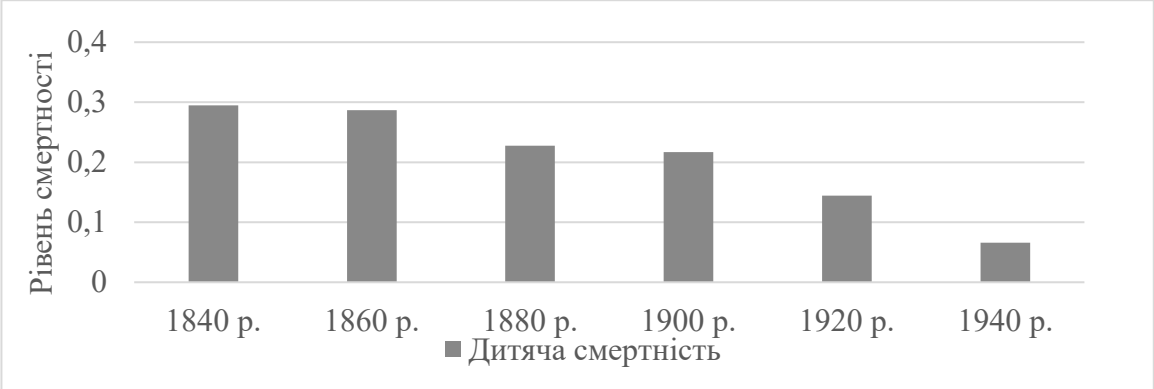

Рис.2.1 *– Рівень смертності населення Німеччини до 1 року на 1 особу, 1840-1940 рр.*

Джерело: складено автором на основі [64].

Разом з цим, народжуваність у Німеччині та інших провідних країнах світу, зокрема Західної Європи спадала спочатку повільно, а потім з швидшими темпами, відповідно до теорії демографічних переходів. Так, якщо у 1800 у

Німеччині сумарний коефіцієнт народжуваності складав 5,4 дітей на жінку, тоді як у 1850 році 5,01 дітей, у 1900 році 5,02 дітей, а у 1950 році лише 2,07 дітей на одну жінку. Це свідчить про другий та треті етапи демографічного переходу для провідних країн світу (країни Європи, Північної Америки тощо), в той час коли у інших, менш розвинених країнах, ці етапи почалися пізніше.

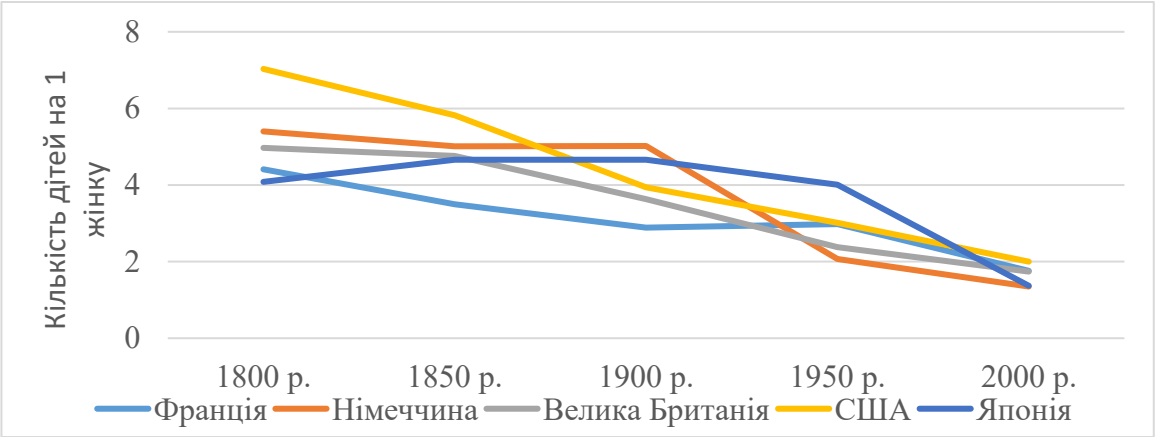

Рис.2.2 *– Сумарний коефіцієнт народжуваності (кількість дітей на 1 жінку) у провідних країнах світу, 1800-2000 рр.*

Джерело: складено автором на основі [65].

Наприкінці 20 століття провідні країни світу перейшли до четвертого етапу демографічного переходу, для якого характерна народжуваність нижче рівня простого відтворення населення та поступове перевищення смертності над народжуваністю. Станом на 2025 рік сумарний коефіцієнт народжуваності становить 1,62 дитини на жінку у США, 1,46 — у Німеччині, 1,23 — у Японії, 1,64 — у Франції та 1,54 — у Великій Британії [66]. Це свідчить про збереження тенденції до зниження народжуваності. Додатковим викликом є скорочення чисельності населення репродуктивного віку, що ще більше зменшуватиме кількість народжень. Наразі чисельність населення провідних країн підтримується трьома чинниками: демографічною інерцією поколінь високої народжуваності 20 століття, збільшенням тривалості життя та імміграцією. Водночас кожен із них має обмежений або тимчасовий ефект. Старші численні

покоління збільшують навантаження на соціальні системи та в майбутньому сприятимуть зростанню смертності [67]. Зростання тривалості життя має одноразовий вплив на чисельність населення, а міграція за відсутності ефективної державної політики може створювати економічні, політичні та соціальні виклики. Таким чином, навіть за збереження нинішнього рівня народжуваності провідні країни світу стикаються з демографічними ризиками, що можуть ускладнювати досягнення цілей сталого розвитку.

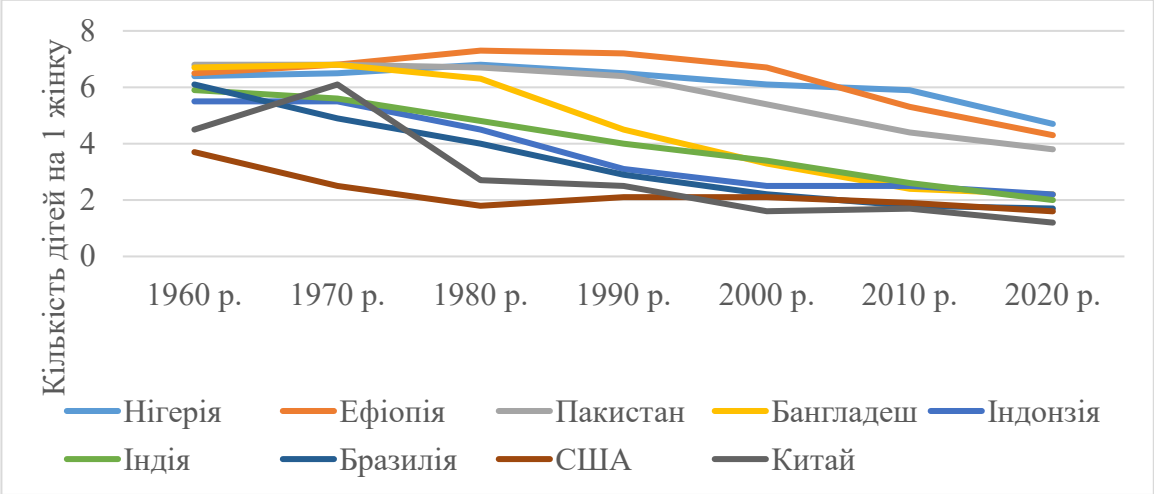

Рис.2.3 *– Сумарний коефіцієнт народжуваності по країнам, 1960-2020 рр.*

Джерело: складено автором на основі [68].

На рис. 2.3 помітно загальну світову тенденцію до зниження народжуваності, проте для провідних кран світу цей процес почався раніше. Зменшення народжуваності у всіх країнах світу, включно з менш розвиненими, знижує можливість провідних держав залучати мігрантів і може негативно вплинути на сталий розвиток. У багатьох менш розвинених країнах народжуваність залишається вищою, що створює демографічну диспропорцію, яка триватиме до зрівняння сумарного коефіцієнта народжуваності. Через це змінюється співвідношення чисельності населення різних країн. Найяскравіший приклад – Африка, де народжуваність найвища у світі. Подібна диспропорція

спостерігається й серед провідних країн, але у менших масштабах, що пов’язано з різними етапами демографічного переходу [69].

Таблиця 2.1 – Індекс людського розвитку та народжуваність у країнах Європи, 2023 рік

Країна	Індекс людського розвитку	Сумарний коефіцієнт народжуваності (дітей на 1 жінку)
Болгарія	0,845	1,75
Велика Британія	0,946	1,56
Норвегія	0,970	1,41
Румунія	0,845	1,71

Джерело: складено автором на основі [24, 69].

Індекс людського розвитку досить тісно корелює зі сталим розвитком, адже включає 3 складові: середня тривалість життя, тривалість освіти (середня та середня очікувана) та добробут (ВВП на душу населення) [70]. З таблиці 2.1 можна побачити досить чітку взаємозалежність між індексом людського розвитку та народжуваністю, де чим вищий людський розвиток, тим нижча народжуваність. Це пояснюється тим, що у країн з нижчим розвитком інший уклад життя, який здебільшого був заснований на аграрній економіці, де кожна людина - це потенціальна економічна вигода з раннього дитинства. З розвитком, у більш розвинених країнах з’являються потреби у наданні освіти для дітей, зміна культурних засад, урбанізація, інформаційний світ, якому надає увагу людство замість великих сімей та інші чинники, від яких і відбувається зниження народжуваності, яке притаманне усім країнам і пояснює зниження народжуваності всередині етапів демографічного переходу.

Зокрема, в Африці цей процес розпочався лише в середині XX ст., приблизно на 150 років пізніше, ніж у Європі [71]. На відміну від сучасних менш розвинених країн, провідні держави не отримували зовнішньої гуманітарної

допомоги у вигляді технологій, медицини та інших засобів, що суттєво знижують смертність. Це посилює диспропорцію чисельності населення між більш і менш розвиненими країнами.

За прогнозами ООН, населення Європи до 2100 року скоротиться з 744 млн у 2025 році до 592 млн осіб навіть з урахуванням міграції [72]. Водночас населення Африки продовжить зростати й досягне 3,8 млрд осіб у 2100 році порівняно з 1,5 млрд у 2024 році [73].

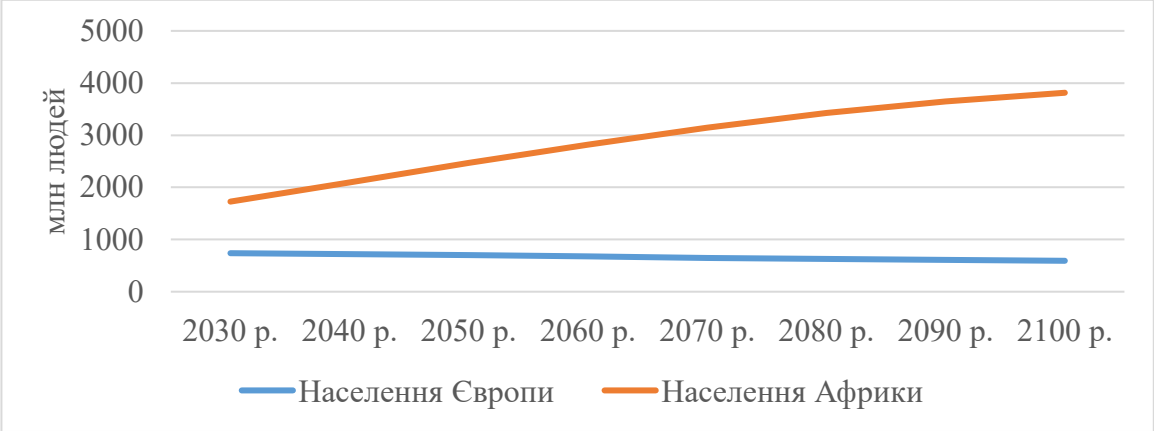

Рис. 2.4 *– Прогноз зміни чисельності населення країн Африки та Європи за прогнозами ООН, млн осіб, 2030-2100 рр.*

Джерело: складено автором на основі [73].

Таким чином, демографічна диспропорція створює низку викликів, пов'язаних із геополітичними зсувами, послабленням впливу регіонів, що стикаються з депопуляцією, а також ризиками для їхніх цінностей і культури. Відповідно, геополітичний вплив зміщується у бік Африки та інших менш розвинених країн. Додатковим фактором є міграція з цих регіонів до розвинених держав у пошуках кращого життя, що за недостатньої інтеграції може посилювати соціальні виклики.

Важливим чинником, що впливає на демографічні показники, є державна політика. Найвідомішим прикладом стала китайська політика «Одна сім'я – одна дитина», запроваджена у 1979 році через стрімке зростання населення та побоювання щодо продовольчої безпеки після голоду 1959–1961 років, який

забрав, за різними оцінками, від 20 до 45 млн життів [74]. До того часу населення Китаю зросло з близько 400 млн осіб у 1900 році до 979 млн у 1979 році. Політика реалізовувалася через штрафи, трудові санкції, стерилізацію, аборти та інші обмеження, хоча в сільській місцевості діяли певні винятки [75]. У результаті народжуваність знизилася з 7,51 дитини на жінку до близько 1 у 2023 році. Навіть після дозволу мати двох дітей з 2016 року та трьох з 2021 року ця тенденція не змінилася [74]. Населення Китаю досягло піку близько 1,4 млрд осіб у 2022 році та почало скорочуватися. За окремими прогнозами, до 2100 року воно може зменшитися до 700 млн осіб [76], а частка населення віком понад 65 років перевищити 50% [77]. Таким чином, Китай зіткнувся з проблемами депопуляції та старіння населення, а рівень народжуваності став нижчим, ніж у багатьох країнах Заходу. Водночас існують позитивні приклади демографічної політики. У Болгарії сумарний коефіцієнт народжуваності зріс з 1,26 у 1995 році до 1,75 у 2023 році [78], що пов'язують з економічною стабілізацією та підтримкою сімей через виплати, оплачувані відпустки й заходи для поєднання батьківства та зайнятості [79,80].

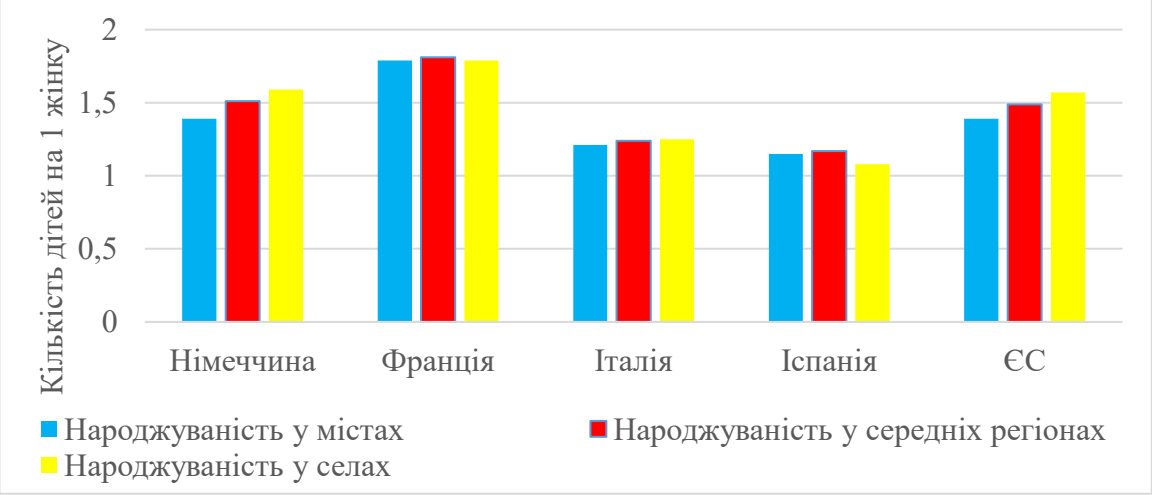

Рис. 2.5 *– Сумарний коефіцієнт народжуваності по містах, середніх регіонах та селах найбільших країн ЄС 2022 р.*

Джерело: складено автором на основі [81].

Важливим чинником народжуваності є також урбанізація. У містах демографічний перехід відбувається інтенсивніше через обмежені житлові умови, вищий рівень освіти, зміну способу життя та меншу економічну доцільність народження дітей. Тому урбанізація зазвичай супроводжується зниженням народжуваності та створює додаткові виклики для сталого розвитку.

На рис. 2.5 видно, що народжуваність у містах є нижчою, ніж у сільській місцевості, що посилює ризики старіння населення, депопуляції та пов'язані з ними економічні й соціальні виклики для сталого розвитку. Навіть за умов демографічного переходу сільське населення зазвичай зберігає вищу народжуваність, тому країни з нижчим рівнем урбанізації часто характеризуються вищими показниками народжуваності, що впливає на планування інфраструктури та розвиток. Урбанізація також впливає на тривалість життя, смертність і міграцію, хоча меншою мірою. Міста зазвичай приваблюють більше мігрантів і забезпечують кращі умови життя, однак міграційні процеси значною мірою залежать і від державної політики.

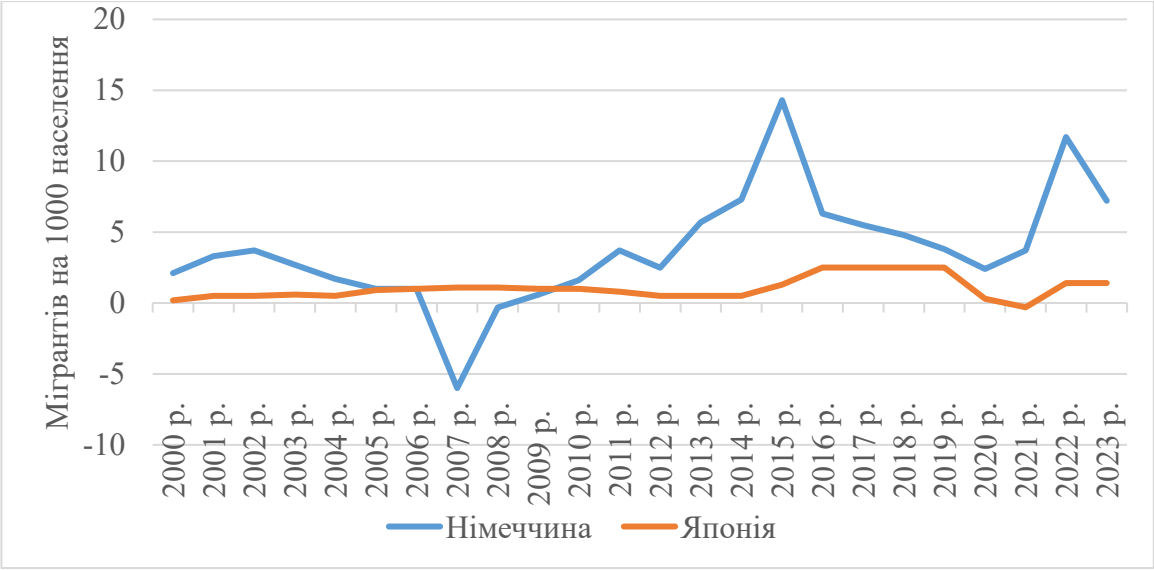

Рис. 2.6 *– Позитивне сальдо міграції у Німеччині та Японії, 2000-2025 рр.*

Джерело: складено автором на основі [82].

На рис. 2.6 помітна значна різниця в рівні імміграції між Японією та

Німеччиною, зумовлена відмінностями їхньої міграційної політики. Це впливає на чисельність населення, а також його вікову та статеву структуру. Для країн із низькою народжуваністю імміграція частково пом'якшує демографічні виклики, однак її значні масштаби можуть створювати труднощі, пов'язані з культурними відмінностями та інтеграцією мігрантів.

Іншою важливою тенденцією є зростання середньої тривалості життя в провідних країнах завдяки розвитку медицини та покращенню умов життя. Це одночасно збільшує пенсійне навантаження і створює можливості для підвищення пенсійного віку, що зменшує частку економічно вразливого населення та збільшує чисельність працездатних осіб.

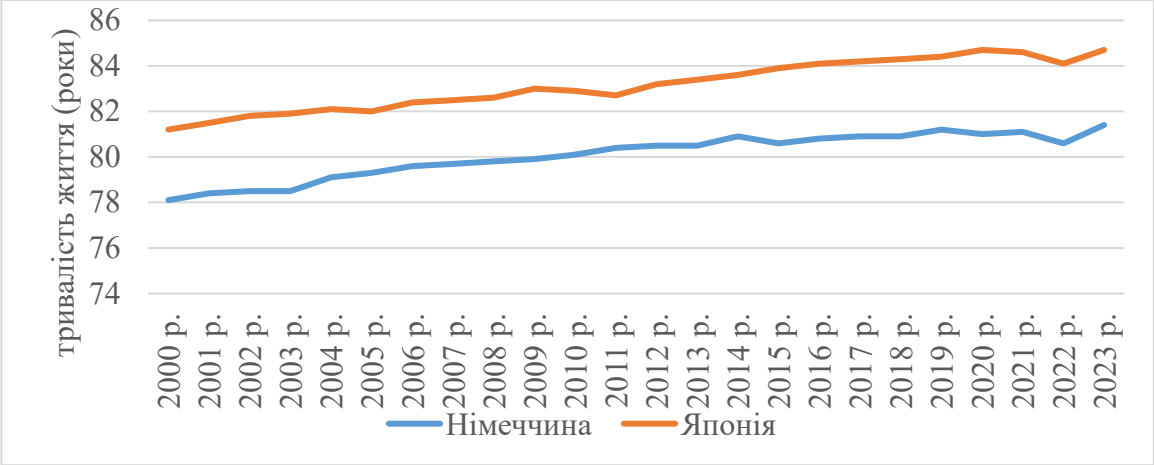

Рис. 2.7 *– Очікувана середня тривалість життя у Німеччині та Японії, 2000-2023 рр.*

Джерело: складено автором на основі [83].

Враховуючи дані з рис. 2.7 та збільшення пенсійного віку у Японії з 2013 до 2026 року на 5 років (з 60 до 65 років), а у Німеччині з 2012 до 2031 (за планом), відповідно, від 65 до 67 років [84, 85]. Обидві країни більш, ніж повністю компенсують цими заходами економічне навантаження, викликане збільшенням тривалості населення, що дозволяє пом'якшити негативний ефект, щодо старіння населення, яке викликано саме низькою народжуваністю.

Критичну важливість для сталого розвитку відіграє смертність населення працездатного віку (15-64 років), оскільки означає втрату інвестицій держави в освіту та кваліфікацію, а також економічне обмеження провідних країн. З 2013 до 2023 року смертність цієї вікової категорії у Німеччині знизилась з 15,2% до 13% від загальної чисельності, а у Японії ці показники, відповідно знизились 12% до 8,1% [83]. Помітно позитивну тенденцію, що зменшує даний виклик. Загалом смертність у обох країнах низька, але через старіння населення має тенденцію до збільшення через старіння населення 1,524 млн смертей на 124,371 млн загальної чисельності у Японії (1,23%) та 84,548 млн 1,034 млн (1,22%). У 2013 році, для порівняння, рівень смертності для Німеччини складав (1,11%), а в Японії (1,02%) [82]. Причинами зростання рівня смертності є старіння населення. Так, якщо медіанний вік у населення Німеччини зріс з 43,3 у 2010 до 45,1 у 2023 році, то у Японії аналогічний показник зріс з 44,2 до 49 років [86, 87]. Тобто у Японії спостерігається, як швидше старіння населення, так швидше збільшення смертності, відповідно. Причинами є ще нижча народжуваність у Японії, ніж у Німеччині та менша кількість іммігрантів.

Отже, при порівнянні країн у контексті сталого розвитку насамперед варто звертати увагу на сумарний коефіцієнт народжуваності, адже саме він визначає довгострокове відтворення населення та майбутній економічний розвиток. Окрім того дуже важливими демографічними чинниками є міграція, середня тривалість життя, медіанний вік, рівень смертності, зокрема смертності населення працездатного віку. Ці чинники впливають на добробут провідних країн світу, а також на виклики з точки зору збереження сталого розвитку.

2.2. Системні наслідки демографічних перетворень для сталого розвитку провідних країн світу та напрями їх подолання

Внаслідок вищезазначеної диспропорції, викликаною багатьма різними чинниками, розвинені країни знаходяться у більш вразливому становищі, зокрема, коли йде мова про сталий розвиток цих країн з боку демографічних

тенденцій. У разі продовження негативних тенденції з боку демографічного чинника, провідні країні стикнуться з такими чинниками, як втрата геополітичних позицій у світі, старіння населення, зменшення відсотку працездатного населення, зменшення загального попиту, невизначеність, внаслідок різкого скорочення населення, економічне сповільнення розвитку, соціальні виклики та менший технологічний потенціал, за інших рівних умов. Іншими словами, людей, які б займалися розвитком технологій та іншими важливими родами діяльності, стає менше, що зайвий раз показує важливість демографічних тенденцій на сталий розвиток.

Загалом, якщо станом на 2024 рік країни Європи разом з США складали приблизно половину ВВП від усього світу [88]. Проте в усіх цих країнах рівень народжуваності нижче рівня відтворення та зростання населення можливе тільки через міграцію або зростання тривалості життя. Також фактором зростання ВВП можуть слугувати загальне покращення рівня ВВП на душу населення, проте нескінченне зростання неможливе, навіть за наявності нових технологій, через обмеженість у часі, обмеженому споживанню 1 людини, тому за умов постійної депопуляції завжди компенсувати економічне зростання за рахунок зростання ВВП на душу населення неможливо. Через це без неможливо уникнути економічного сповільнення та, згодом, зменшення основних економічних показників (ВВП, експорт, імпорт, сукупні пропозиція та попит). Згодом це переросте у гіршу геополітичну позицію та меншу економічну вагу на світовій арені, більшу вразливість до конфліктів внаслідок зменшення мобілізаційного ресурсу (наприклад, війна рф проти України), гірші можливості обслуговувати вже наявну інфраструктуру тощо.

Великим викликом для провідних країн світу внаслідок низької народжуваності та, відповідно, зниження чисельності населення, є кадровий голод, що виникає через скорочення працездатного населення, в першу чергу молодих працівників, що зрештою призводить до скорочення економічної активності та гальмує розвиток усіх видів діяльності за інших рівних умов. Показовим прикладом є Японія, де народжуваність опустилася нижче рівня

відтворення ще у 1960-х роках і становила 1,21 дитини на жінку у 2023 році [87]. Водночас рівень міграції залишається відносно низьким: у 2025 році в країні проживало 4,12 млн мігрантів, або 3,3% населення [89], тоді як у США — 51,9 млн осіб, або 15,8% населення [90]. За прогнозами, чисельність населення Японії може скоротитися зі 123 млн осіб у 2025 році до 68,5 млн у майбутньому, а кількість зайнятих — з 64,3 млн до 31,6 млн осіб. Скорочення зайнятості відбуватиметься швидше, ніж загальної чисельності населення, через старіння населення та збільшення тривалості життя. Подібні виклики характерні й для інших розвинених країн, хоча їхній масштаб залежить від рівня народжуваності, міграції та безробіття [91].

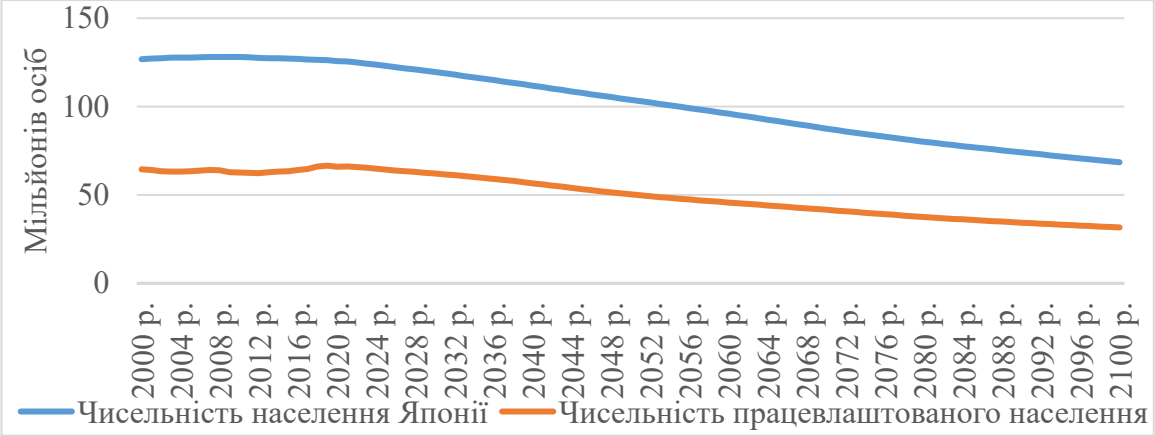

Рис. 2.8 *– Загальна чисельність населення та чисельність працевлаштованого населення Японії за умов середньої народжуваності, млн осіб, 2000-2100 рр. (2026 – 2100рр. - прогноз)*

Джерело: складено автором на основі [91].

На рис. 2.8 помітне скорочення чисельності населення Японії з 2009 року та скорочення працевлаштованого населення з 2019 року. Варто відзначити, що з 2009 до 2019 року відбувалося скорочення населення, але зростання кількості працевлаштованого населення, що для короткострокових розвитку є значною перевагою у зв’язку з виникненням демографічного дивіденду, явища, коли людей працездатного віку у % співвідношення стає більше через низьку

народжуваність, але все ще високу кількість людей, які внаслідок дорослішання увійшли на ринок праці [92]. Сталий розвиток, на відміну від інших моделей економічного розвитку, враховує не лише потреби нинішнього покоління, а й довгострокові наслідки для майбутніх поколінь.

Низька народжуваність у поєднанні зі зростанням середньої тривалості життя призводить до збільшення частки населення пенсійного віку, що підвищує економічне навантаження на країну та створює виклики для сталого розвитку. Після періоду «демографічного дивіденду» виникає та отримує розвиток зворотній процес. Менша кількість народжень згодом скорочує приплив нових працівників, тоді як чисельне покоління передпенсійного віку залишає ринок праці, що призводить до зростання демографічного та економічного навантаження.

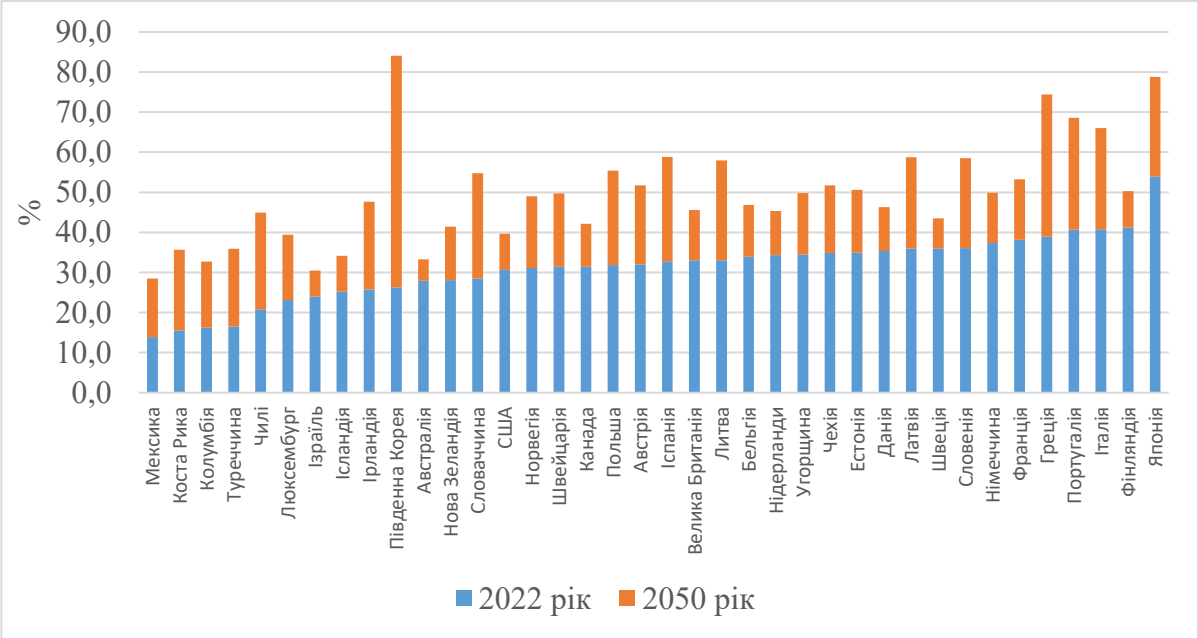

Рис. 2.9 *– Відсоткове співвідношення населення у провідних країнах світу віком 65 років і старше до населення віком 20-64 років, 2022р., 2050 р. (прогноз*).*

Джерело: складено автором на основі [91].

На рис. 2.9, де показано прогнози, що базуються на варіанті середньої

народжуваності, помітно негативні тенденції усіх зображених країн, де чим нижча народжуваність, тим згодом більше навантаження з боку населення пенсійного віку. Депопуляція, через зменшення, більшою мірою, працездатного населення, за інших рівних умов, веде до зменшення податкових надходжень, що не дозволяє наповнювати державний бюджет. Це призводить до дефіциту бюджету, проблеми збільшення боргових зобов'язань, скороченню видатків у різних сферах (пенсійний фонд, оборона, правоохоронна діяльність, освіта, медицина, інновації тощо), що заподіює нові виклики, зокрема погіршення загального стану у вищеназваних сферах, що веде до негативних наслідків (наприклад, менша кваліфікація людей через менші видатки на освіту або більша кількість хворих через гіршу систему охорони здоров'я). Через загальне погіршення економічних, соціальних, геополітичних показників провідних країн світу, де демографічні показники найгірші, за інших рівних умов, відбудеться зменшення інвестиційних надходжень на користь країн, де ці показники кращі.

Зменшення кількості населення також, за інших рівних умов, веде скорочення наукової, технологічної діяльності та може звузити диверсифікацію товарів та послуг у торгівлі, що є негативним наслідком для економічної систем будь-якої країни світу. Ще одним викликом для провідних країн світу є трансформація економіки, де потреби людей похилого віку, % яких постійно зростає, стають більш масштабними. Таким чином, такі сфери, як медицина, догляд за людьми похилого віку та інші товари і послуги, на які є попит від старших вікових категорій займатимуть більшу частку економіки, а товари послуги для дітей, навпаки, займатимуть меншу частину (освіта, одяг, більше житло для сімей з дітьми, спеціальна їжа тощо).

Через великі видатки на користь людей пенсійного віку, держава має менші можливості підтримувати сімей з дітьми. Таким чином утворюється пастка, де з великим навантаженням людей пенсійного віку, важче допомагати новим сім'ям та підвищувати народжуваність.

Значними є також наслідки процесу урбанізації, який охоплює усі провідні країни світу і відбувається через економічну, технологічну, соціальну та інші

переваги міста над селом або населеним пунктом змішаного типу. Особливо привабливими через ці переваги є столиці провідних країн. Через це виникає регіональна диспропорція – де більш людей мігрує у окремі регіони (зазвичай більш успішні у економічному ті інших чинниках) і, відповідно покидають маленькі міста або села. В умовах низької народжуваності та скорочення чисельності населення, яке притаманна усім типам населених пунктів переважній більшості провідних країн світу, малі міста і села (на відміну великих міст, які компенсують скорочення чисельності населення) окрім народжуваності, яка у середньому вища, ніж у великих міст, але нижча за рівень відтворення (2,1 дітей на жінку) у переважній більшості провідних країн світу, додається відтак людей, особливо молодих, у великі міста, через що відбувається різка депопуляція малих міст та сіл.

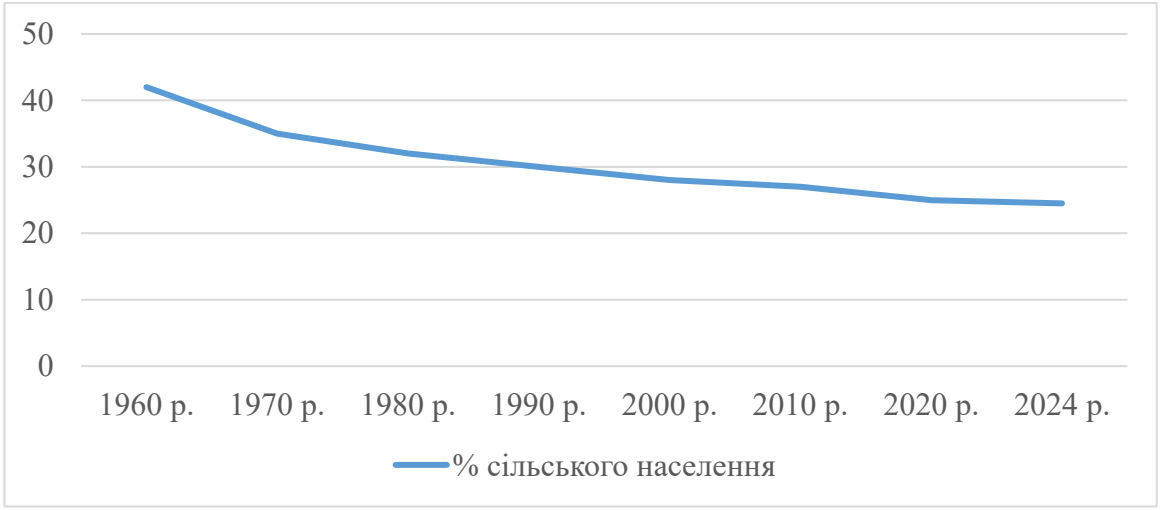

***Рис. 2.10** - Кількість сільського населення у країнах ЄС, %, 1960 - 2024 рр.*
Джерело: складено автором на основі [93].

На рис. 2.10 можна спостерігати тенденцію до зменшення сільського населення, хоч і з меншими темпами у 21 столітті, ніж у 1960-х роках. Незважаючи на те, що з 2004 до 2024 року населення ЄС зросло з 432,88 млн осіб до 449,49 млн осіб, очікується, що через низьку народжуваність, навіть попри міграцію у країни ЄС, населення країн ЄС скоротиться з 452 млн осіб у 2025 році

до 399 млн у 2100 році [40, 94]. За умов, якщо урбанізація продовжиться та % сільського населення продовжить знижуватись це спричинить суттєву депопуляцію маленьких міст та сіл, в той час, як велика міста дещо компенсують низьку народжуваність за рахунок урбанізації. Через вищенаведену депопуляцію сіл та малих міст, зменшується економічний потенціал окремих регіонів, за інших рівних умов, а також відбувається зміна структури виробництва країни із зміщенням з аграрного сектору та інших більш притаманних для сіл секторів економіки на сектори на ті сектори, які більше притаманні містам (промисловість або сфера послуг). Окрім більшої підтримки вразливих регіонів та менших населених пунктів, зокрема заохочення підвищення народжуваності та зменшення переміщення з малих міст та сіл через пільги, допомогу та інших заходи утримання наявного населення та залучення міського населення у ці регіони, технологічні зміни та зміна попиту (товари або послуги зроблені у місті) можуть стати пом'якшенням для аграрного сектору та інших секторів, які притаманні малим містам і селам та без яких сталий розвиток є неможливим.

Внаслідок цього варто сформувати актуальні Цілі відносно наявних загроз для зменшення негативних наслідків або навіть повноцінного збереження сталого розвитку з демографічної точки зору. Такими Цілями, згідно концепції сталого розвитку ООН, є: 3 ціль – міцне здоров'я та благополуччя для зменшення смертності для усіх вікових категорій, також краще благополуччя та здоров'я, за інших рівних умов, підвищуватимуть народжуваність; 8 ціль – гідна праця та економічне зростання сприятимуть фінансовим можливостям забезпечувати дітей; 9 ціль – промисловість, інновації та інфраструктура і 11 ціль – сталий розвиток міст і громад, за сприятливих умов, можуть забезпечити підтримку великої кількості населення, навіть за умов урбанізації; 10 ціль – скорочення нерівності дозволить зменшити диспропорції у різних регіонах провідних країн світу та у порівнянні з не провідними кранами; 12 ціль – відповідальне споживання та виробництво можуть вибудувати економічну систему провідних країн світу таким чином, щоб допомагати сім'ям з дітьми; 13 ціль – пом'якшення наслідків зміни клімату, 14 ціль – збереження морських екосистем та 15 ціль –

захист екосистем суші можуть покращити екологічний чинник для кращого демографічного розвитку; 16 ціль – мир справедливість та сильні інститути зменшать, зокрема, масштаби війн; 17 ціль – партнерство заради сталого розвитку скоординує світ для впровадження відповідних змін [16].

Загалом, попри відданість у світовому масштабі Цілям сталого розвитку, де 190 із 193 країн взяли участь у добровільних національних звітах щодо сталого розвиток, прогнозується, що жодної Цілі сталого не буде досягнуто. Прогрес досягнуто усього у 16,7% цілей, за рахунок переважно 3, 7 та 9 Цілі сталого розвитку (міцне здоров'я, зелена енергетика та промисловість) [95].

Для порівняння провідних країн світу існує рейтинг, який порівнює загальні успіхи у досягненні Цілей сталого розвитку. Цей рейтинг враховує 17 Цілей, та відповідно до успіхів країни у кожній з цих Цілей, формується загальний показник, який свідчить про загальний рівень сталого розвитку.

Таблиця 2.2 – Рейтинг країн за показником досягнення Цілей сталого розвитку, 2025 р.

Країна	Місце країни у рейтингу	Рівень досягнення сталого розвитку, %
Фінляндія	1	87,02
Швеція	2	85,74
Данія	3	85,26
Німеччина	4	83,67
Франція	5	83,14
Австрія	6	83,01
Норвегія	7	82,72
Хорватія	8	82,39
Польща	9	82,08
Чехія	10	81,94
Японія	19	80,66

Україна	42	75,74

Джерело: складено автором на основі [96].

За даними, міжнародного аналітичного звіту Sustainable Development Report 2025, сформованого під егідою ООН, які відображені на таблиці 2.2, провідні країни світу демонструють високий рівень інтегрального досягнення цілей, зокрема для Німеччина — 83.67 балів та для Японії — 80,66 балів [96]. Проте демографічні виклики (зокрема старіння та депопуляція корінного населення) не дозволяють їм досягти максимуму.

Гірша позиція такої провідної країни світу, як Японії, зокрема зумовлюється тим, що ця країна більшою мірою стикається із процесом старіння населення, внаслідок низької народжуваності та депопуляцією. Низький рівень міграції, на відміну від багатьох європейських країн, які стоять вище за рейтингом виконання Цілей сталого розвитку, також обмежує можливості Японії щодо виконання цих Цілей.

Для зменшення впливу демографічних викликів на сталий розвиток провідним країнам світу необхідна комплексна стратегія, спрямована як на покращення демографічних показників, так і на пом’якшення їхніх економічних наслідків. Основним напрямом є підвищення народжуваності, оскільки збільшення тривалості життя лише тимчасово підвищує чисельність населення та водночас збільшує пенсійне навантаження. Міграція також має обмеження через труднощі інтеграції та загальне зниження народжуваності у країнах-донорах мігрантів.

Для підвищення народжуваності доцільно поєднувати фінансову підтримку сімей із податковими пільгами на дітей. Важливим є зменшення витрат на виховання та освіту дітей через підтримку дошкільних закладів, доступність вищої освіти та підвищення якості державної освіти. Це дозволить знизити потребу в дорогих додаткових освітніх послугах. Наприклад, у Японії учні навчаються в середньому 10–12 годин на день, а витрати на додаткові освітні заклади становлять близько 140–280 доларів США на місяць [97, 98].

Важливим напрямом є підтримка вагітних жінок і батьків після

народження дитини. Окрім оплачуваної відпустки, необхідно створювати умови для повернення жінок на ринок праці та їхнього кар'єрного розвитку, зокрема через державні стимули для роботодавців. Додатково зменшити фінансовий тягар може часткове або повне покриття державою медичних послуг, пов'язаних із вагітністю та пологами. Суттєвим чинником зниження народжуваності є зростання вартості житла, особливо у містах. Наприклад, у Німеччині середня вартість житла зросла на 53% упродовж 2015–2025 років [99].

У багатьох провідних країн світу вже є позитивний досвід політики підвищення рівня народжуваності. До таких країн, зокрема належать Румунія, Угорщина, Болгарія тощо [69]. Зокрема Болгарія, яка за однією з оцінок, підвищила сумарний коефіцієнт народжуваності з 1,07 дітей на 1 жінку у 1997 році до 1,78 дітей на 1 жінку у 2022 році. Причинами успішного покращення демографічної ситуації, окрім виплат та декретної відпуски, є покращення зарплати, медична допомоги для безплідних пар у вигляді екстракорпорального запліднення, допомога з медичною профілактикою. Діяльність у сфері освіти, завдяки якій учні займаються спортом, творчістю та соціалізуються. Виділення коштів на будівництво та розширення дитячих садків та ясел [100]. Отже, саме комплексний підхід для довготривалого ефекту підвищення народжуваності та уникнення негативного впливу демографічних тенденцій на сталий розвиток.

Навіть за умов підвищення народжуваності важливими інструментами пом'якшення демографічних викликів залишаються контрольована міграційна політика та залучення трудових мігрантів, які можуть частково компенсувати нестачу робочої сили. Важливу роль також відіграють цифровізація, автоматизація та розвиток штучного інтелекту, що здатні зменшити негативні наслідки скорочення працездатного населення, подібно індустріалізація, яка свого часу сприяла економічному розвитку та підвищенню рівня життя.

Крім того, міжнародна співпраця та механізми колективної безпеки є важливими для запобігання війнам і пов'язаним із ними демографічним втратам. Зокрема, підтримка України у протидії російській агресії сприяла стримуванню потенційно масштабніших наслідків для безпеки Європи, які могли б призвести

до зростання смертності та зниження народжуваності.

2.3. Стан демографічної кризи та перспективи її подолання для сталого розвитку України

Україна, як і провідні країни світу, стикається з демографічними викликами, пов'язаними з урбанізацією та демографічним переходом. Проте, на відміну від більшості цих країн, Україна пережила масштабні історичні потрясіння XX століття, які суттєво негативно вплинули на чисельність населення та демографічні тенденції. Серед них: Перша світова війна, голод 1921–1923 років, Голодомор, репресії, Друга світова війна, післявоєнний голод і криза 1990-х років.

У сучасний період демографічну ситуацію погіршили війна, яка почалась вже з 2014 року на сході України, економічна нестабільність та повномасштабне вторгнення росії, розпочате у 2022 році. Війна негативно вплинула на народжуваність, підвищила смертність, спричинила масштабну еміграцію та тимчасову окупацію частини територій. Унаслідок цього негативні демографічні тенденції стали одним із ключових викликів для України. Їх подолання потребує комплексної стратегії для збереження сталого розвитку та запобігання довгостроковим економічним, соціальним і політичним труднощам.

На початку XX століття Україна перебувала на другому етапі демографічного переходу: смертність швидко знижувалася, а народжуваність залишалася високою. У 1913 році сумарний коефіцієнт народжуваності на території сучасної України становив близько 6 дітей на жінку, тоді як у більшості країн Європи — 3–5 дітей. Проте подальші кризи змінили демографічний розвиток. Перша світова війна, розпад Російської та Австро-Угорської імперій, громадянська війна, воєнний комунізм і посуха, що спричинили голод 1921–1923 років, підірвали традиційний аграрний уклад життя, знизили впевненість у майбутньому, підвищили смертність і зменшили народжуваність. Проте після пом'якшення політики (нова економічна політика) у 1925 народжуваність все ще

зберігала на високому рівні, а саме 5,39 дітей на 1 жінку [101].

Згодом, разом з колективізацією та репресіями, радянський режим провів штучний голодомор 1932-1933. За висновками фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України імені М. Птухи внаслідок Голодомору загинуло 3,941 млн осіб, а також 600 тис. осіб втрат від дефіциту народжень у цей період, а за деякими сучасними дослідженнями кількість жертв голоду коливається від 1,8 млн до 7 млн осіб, а за деякими досягає навіть 10 млн [102]. Навіть через 7 років після геноциду, а саме у 1940 році, рівень народжуваності повернувся лише до 3,8 дітей на 1 жінку.

Після цього відбулася Друга Світова війна, внаслідок якої загальні втрати України оцінюються від 8 до 10 млн осіб [103]. Потім, 1946-1947 роках через неефективну політику СРСР та післявоєнних руйнувань відбувся ще один голод, який також призвів до численних жертв. Враховуючи населення перед Другою Світовою війною (приблизно 40 млн осіб) наслідки, як у минулих трагедіях, були катастрофічними. З 1913 року до 1950 рівень народжуваності різко знизився з 6 до 2,81 дітей на 1 жінку [101].

Далі після відносно стабільного періоду, рівень народжуваності також був стабільним з помірним зниженням, через урбанізацію та 3 етап демографічного переходу і у 1988 році сягав 2,04 дітей на 1 жінку, а чисельність населення в основному зростала через збільшення середньої тривалості життя та сягнуло піку у 1993 році склавши 52,2 млн осіб.

Далі, викликана розпадом СРСР, криза 90-х років, яка сильно погіршила економічне становище та стабільність в Україні, загалом знизили впевненість у майбутньому, та разом з 4 етапом демографічного переходу це вплинуло на падіння рівня народжуваності до 1,08 у 2001 році. Далі внаслідок економічного зростання, стабілізації рівня життя з перспективами на майбутнє рівень народжуваності зріс до 1,53 дітей на 1 жінку, а середня тривалість життя покращилась через кращі умови. Таким чином, якщо темпи скорочення населення у 2001 році складали 0,95%, тоді як у 2012 усього 0,18%. Далі, внаслідок окупації Криму та частини Донецької та Луганських областей Україна

втратила близько 2,5 млн людей, а рівень народжуваності через песимістичні настрої через втрату територій на сході України, епідемію коронавірусу та інші чинники знизився до 1,16 дітей на 1 жінку [101, 104].

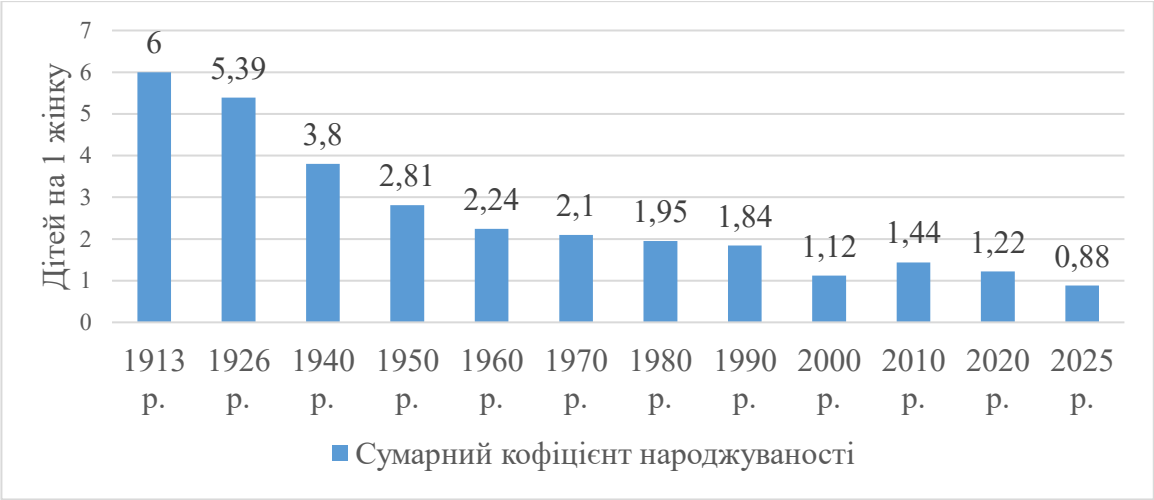

Рис. 2.11*– Сумарний коефіцієнт народжуваності (дітей на 1 жінку) з 1913-2025 рр. (1913-1954 рр. без частини територій, 2014-2025 рр. без тимчасово окупованих територій)*

Джерело: складено автором на основі [101].

На рис. 2.11 зображено різке скорочення народжуваності у першій половини 20 століття з вищеназваних причин з подальшою стабілізацію у другій половині 20 століття, де відстежується помірне зниження народжуваності, яке пов’язане з демографічним переходом та урбанізацією. Таке помірне зниження рівня народжуваності могло бути і за часів незалежної України, але через кризу 90-х років та внаслідок війни з росією з усіма негативними наслідками, помітні 2 періоди з нижчою народжуваністю.

У 2022 році через повномасштабне вторгнення росії в Україну, кількість тимчасово окупованих територій збільшилась, а внаслідок бойових дій, обстрілів, відповідного економічного занепаду та невпевненості у майбутньому сумарний коефіцієнт народжуваності знизився до історичного мінімуму та склав 0,88 дітей на 1 жінку станом на 2025 рік [101]. Через обстріли, як на фронті, так

і цивільного населення смертність суттєво зросла, а через небезпеку в Україні, окупацію територій, численні руйнування багато людей були вимушені емігрувати в інші країни. Зокрема, станом на 2025 та 2026 роки кількість українських біженців оцінюється у 5 762 290 осіб [105]. Кілька мільйонів людей знаходиться в окупації або потрапили до росії з різних причин (втеча від окупаційних територій, депортації, викрадання дітей тощо). Через війну вищеназвані показники можуть коливатися у оцінках. Зокрема, народжуваність інколи оцінується від 0,9 до 1 дітей на 1 жінку. Число біженців коливається від 4,3 до 6,9 млн осіб, а смертність відома тільки на підконтрольних Україною територіях.

Станом на початок 2025 року, українська соціекономістка, експертка з економії праці та демографка Елла Марленівна Лібанова, проаналізувавши наявні дані, назвала чисельність населення України у 31,5 млн осіб та окреслила вплив війни (окупація територій, еміграція, нижча народжуваність, вища смертність тощо) втратою приблизно у 10 млн людей. У той час третина емігрантів, за оцінкою Елли Лібанової, є дітьми або підлітки, які молодше 18 років [106]. Історичні кризи у хронологічному порядку утворили ще одну кризу, яка пов’язана з диспропорцією окремих вікових категорій населення.

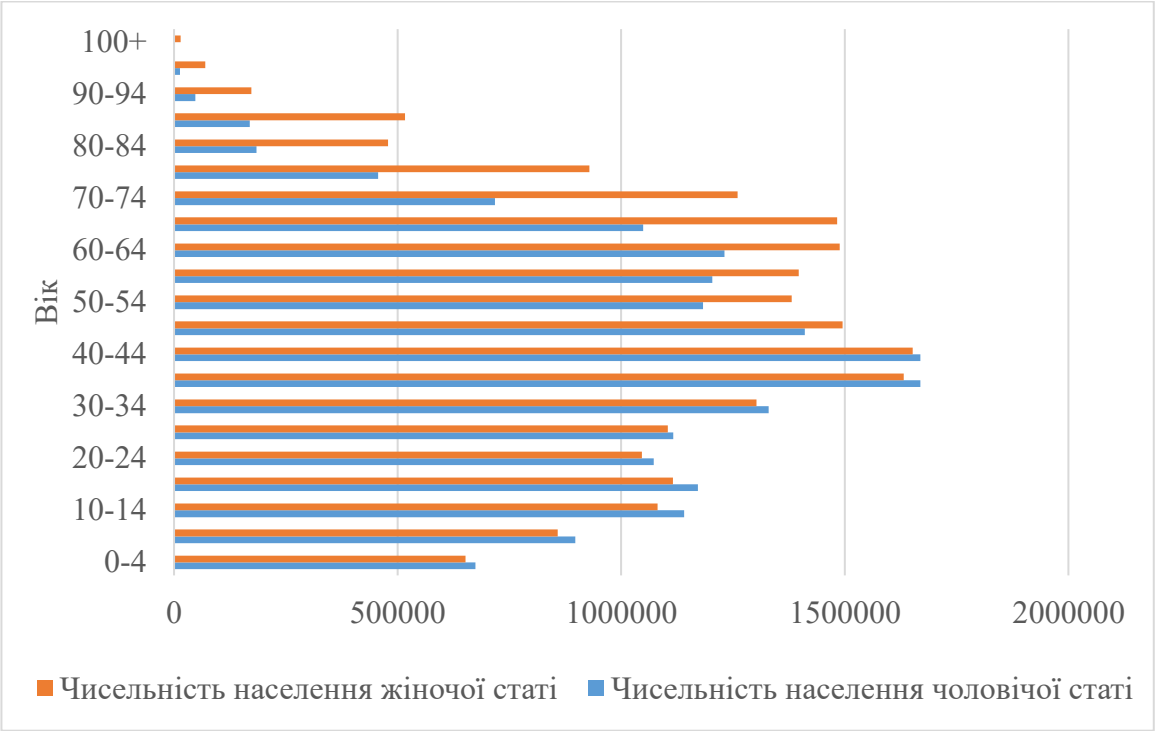

Рис. 2.12 *– Статево-вікова піраміда України, 2026 рік*

Джерело: складено автором на основі [107].

На рис. 2.12 видно різницю вікових груп, де значно менше людей віком 0-9 років, 20-34 років. Перша світова війна, післявоєнна посуха, воєнний комунізм і громадянська війна спричинили зниження народжуваності наприкінці 1910-х — на початку 1920-х років, через що це покоління стало менш численним. Приблизно через 25 років Друга світова війна та післявоєнний голод ще більше посилили демографічну диспропорцію: кількість людей віком 85–89 років (народжених до війни) є більшою, ніж людей 80–84 років, народжених під час або одразу після війни. У 1960–1970-х роках ця диспропорція частково вирівнялася завдяки відсутності масштабних криз і тому, що діти народжуються у батьків різного віку. На статево-віковій піраміді України видно, що людей віком 50–59 років дещо менше, однак різниця не є критичною. Надалі демографічну ситуацію погіршила криза 1990-х років із різким падінням народжуваності. У цей період у дітородний вік вступило менш численне покоління кінця 1960-х — початку 1970-х років, через що кількість людей віком 20–34 років є меншою. Додатково негативний вплив мали окупація Криму

росією, війна на сході України з 2014 року та повномасштабне вторгнення 2022 року. У результаті покоління, народжене наприкінці 2010-х — на початку 2020-х років, є значно менш численним, ніж покоління 2005–2015 років. Негативним демографічним чинником в Україні є нижча, порівняно з провідними країнами, середня тривалість життя та висока смертність після 70 років, особливо серед чоловіків. У 2023 році вона становила 73,4 роки (покращення з 67,8 у 2000 році), що суттєво менше, ніж у Японії та Німеччині [83, 107].

Усі вищеназвані причини показують, що Україна стикається з безпрецедентною кількістю демографічних викликів, які можуть докорінно вплинути на сталий розвиток. Зокрема, вихід на ринок праці меншого покоління 90-х початку 2000-х років, еміграція через війну, мобілізація, потреба у працівниках воєнного комплексу тощо, створюють кризу нестачі робочих рук, яка значно зменшує пропозицію і веде до зростання цін, а також зменшує можливості до економічного зростання у довгостроковому вимірі.

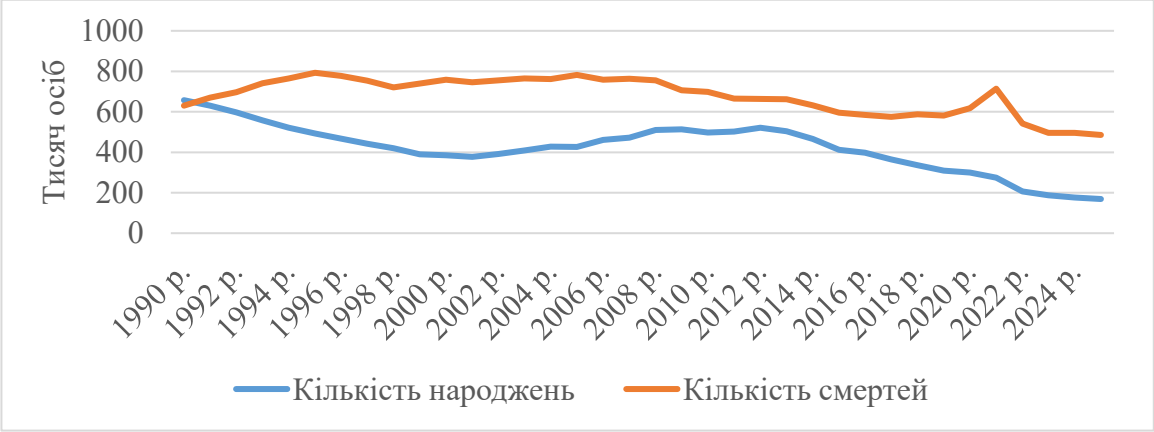

Рис. 2.13 *– Кількість народжених та померлих в Україні, тисяч осіб, 1990-2025 рр. (з 2014 без врахування окупованих територій)*

Джерело: складено автором на основі [108].

На рис. 2.13 видно поступове погіршення співвідношення народжень та смертей за винятком періоду 2001-2012 років. А у 2025 році, коли померло 485,3 тис. осіб, а народилося усього 168,8 тис. немовлят, співвідношення сягнуло майже до 3 померлих на 1 народження [108]. Різке скорочення населення

зменшує геополітичну вагу України, її мобілізаційні та економічні можливості спротиву росії. Старіння населення через низьку народжуваність підвищує соціальне навантаження й частку пенсійних витрат при зменшенні кількості працездатних людей. Урбанізація веде до занепаду малих міст і сіл на користь великих міст. Водночас краща демографічна ситуація на заході України — через традиційно вищу народжуваність, віддаленість від фронту, внутрішню міграцію та більшу еміграцію зі сходу — посилює регіональні диспропорції.

Україна, через повномасштабне вторгнення росії, стикається з кризою еміграції. Станом на 2025 рік число виїздів українців було приблизно 16,1 млн, та 15,8 млн в'їздів, що свідчить про 290,3 тисяч українців, які поїхали за кордон та не повернулись цього року. Кількість емігрантів, таким чином, зменшилась приблизно у 1,5 рази, порівняно з 2024 роком. Загалом тільки офіційно покинуло і поки не повернулось в Україну за перші 4 роки повномасштабної війни 3,1 млн її громадян [109].

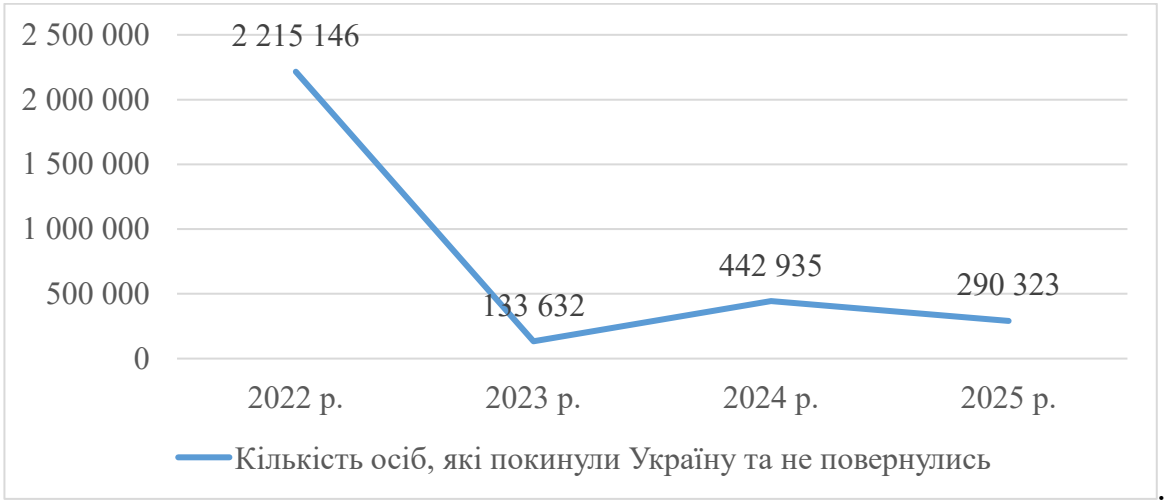

Рис. 2.14 *– Чисельність осіб, які виїхали з України та не повернулись, 2022-2025 рр.*

Джерело: складено автором на основі [109].

Хоча на рис. 2.14 видно тенденцію до зменшення еміграції, сальдо міграції для України все одно залишається негативним, що збільшує виклики у контексті

сталого розвитку з боку демографічних чинників. Враховуючи, що понад 90% вимушених українських емігрантів, це особи, які молодше 65 років, Україна втрачає суттєву кількість населення працездатного віку, або населення, яке досягне працездатного віку у майбутньому [110]. Окрім того, Україна стикається з ще однією проблемою – вимушеним переселенням в межах країни.

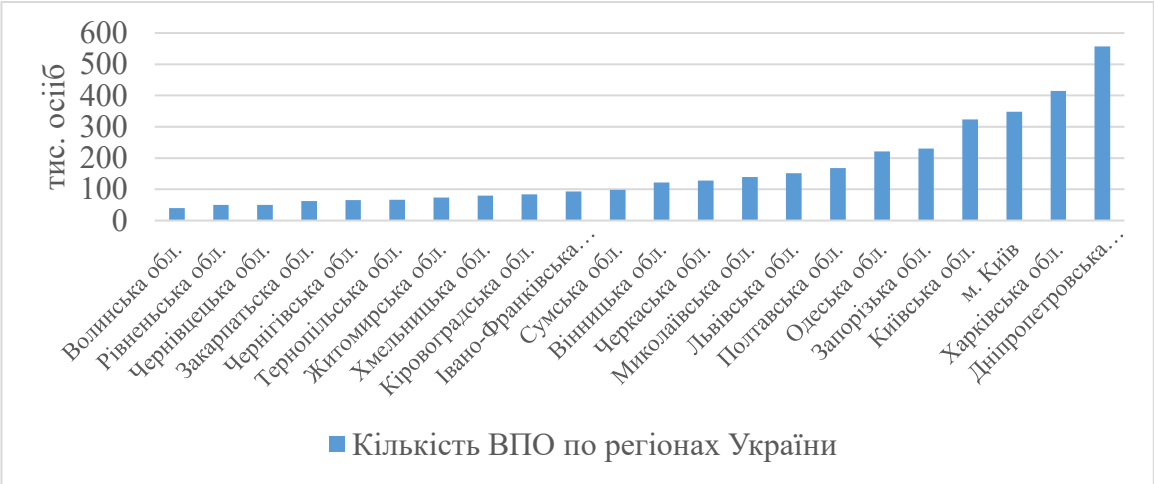

Рис. 2.15 *– Кількість українців, які є внутрішньо-переміщеними особами, за областями та м. Київ, тис. осіб, 2025 р.*

Джерело: складено автором на основі [111].

За даними рис. 2.15, спостерігається, що вимушене переселення в межах України суттєво більше у регіонах, які ближче до лінії бойового зіткнення та країни агресора, росії. Внаслідок цього виникає регіональна диспропорція, де території, які українці покинули, за інших рівних умов, суттєво втрачають економічний потенціал і, навпаки, у тих регіонах, куди прибули українці, мають пом’якшення демографічних тенденцій і, за інших рівних умов, такі регіони мають кращі позиції щодо наявності сталого розвитку у своїй повноті.

У зв’язку з цим формуються характеристики сталого розвитку, відповідно до особливостей демографічних тенденцій в України, а також цілі щодо сприяння цього виду розвитку. Збір даних про стан виконання та система моніторингу в Україні - важливий інструмент оцінки прогресу у цих питаннях. Державні органи мають чіткі орієнтири та критерії, за якими повинні збирати,

аналізувати і узагальнювати цю інформацію та передавати її відповідним органам для прийняття системних управлінських рішень.

За даними міжнародного аналітичного звіту Sustainable Development Report 2025 прогрес України у досягненні Цілей сталого розвитку оцінюється досить високо, враховуючи дуже важкі умови, викликанні повномасштабним вторгненням росії. Україна у цьому рейтингу посідає 42-ге місце з показником 75,74, що свідчить про високу стійкість її соціально-економічної системи в умовах криз [96].

Окрім того, Україна має дуже високий індекс зовнішніх впливів – 92,04 балів зі 100 можливих [112]. Що означає позитивний вплив України на можливості щодо сталого розвитку інших країни. Окрім малого рівня екологічної або економічно шкоди інших країнам, Україна відіграє важливу безпекову роль, захищаючи як себе, так і інші країн світу, зокрема провідні, від російської агресії, що значно пом’якшує, як потенціал до сталого розвитку України та провідних країн світу, так і пом’якшує негативні тенденції демографічного впливу на сталий розвиток.

У Національній доповіді України визначено 86 завдань і 183 індикатори [113], які у відкритому доступі публікуються на Порталі індикаторів цілей сталого розвитку, що координується Держстатом. Основні напрями оцінювання охоплюють подолання бідності та голоду (Цілі 1, 2), де ключовими викликами є зниження реальних доходів і зростання бідності через війну, а також відновлення продовольчої безпеки. Економіка, праця та інфраструктура (Цілі 8, 9) оцінюються через відновлення економіки в межах програми Ukraine Facility, підтримку малого бізнесу та відбудову зруйнованої інфраструктури. Екологія й енергетика (Цілі 7, 13) включають частку відновлюваних джерел енергії, стан енергомереж і скорочення викидів. Здоров’я та освіта (Цілі 3, 4) оцінюються через доступ до медичних і освітніх послуг, рівень смертності та якість навчання [114].

ООН і Уряд України співпрацюють для досягнення пріоритетів відновлення та сталого розвитку, зокрема після руйнувань, спричинених повномасштабним вторгненням росії, та для реалізації Цілей сталого розвитку і

євроінтеграційного курсу України з урахуванням зобов'язань у сфері прав людини. Рамкова програма співробітництва ООН базується на попередніх результатах і передбачає мобілізацію ресурсів для досягнення ЦСР та подолання фінансових прогалин [115]. Український бізнес також долучається до реалізації ЦСР через ініціативи Глобального договору ООН, зокрема у сфері скорочення викидів, розвитку зеленої енергетики та боротьби з корупцією. У межах програм, як-от Climate Ambition Accelerator 2026, декарбонізація стає важливою умовою фінансування [116].

Загалом, Україна стикається з такими викликами, як тривала низька народжуваність, через демографічний перехід, урбанізацію, кризу 90-х та війну росії проти України, що зменшує чисельність населення, особливо молоді. Також, Україна стикається із зростаючою кількість емігрантів. Хоча очікувана тривалість життя зростає, вона поступається провідним країнам світу, а війна підвищила смертність усіх категорій населення. Як результат, Україна має величезні виклики, щодо збереження сталого розвитку, через негативні демографічні тенденції. Внаслідок вищеназваних демографічних тенденцій та усвідомленню важливості комплексних дій з боку держави, Уряд України схвалив Стратегію демографічного розвитку на період до 2040 року. До основних цілей належать: сприяння міграцію в Україні та уникнення відтоку українців з України, зокрема покращенням освіти та можливостей Підвищення сумарного коефіцієнту народжуваності до 1.5 дітей на жінку у 2040 році завдяки державній допомозі та формуванню соціального позитивного сприйняття сімей з дітьми Також стратегічними цілями є: зниження передчасної смертності, максимальне залучення громадян, які можуть працювати до ринку праці, поліпшення умов життя для населення у віці 65 років та старше, а також розвиток можливостей для якісного життя загалом [117]. Також Україна має загальну Стратегію сталого розвитку, яка включає: подолання дисбалансу в соціальній, економічній та екологічній сферах; перехід на засади «зеленої економіки»; побудову соціально згуртованого суспільства з належним врядуванням та надійними інституціями; забезпечення взаємодії органів місцевого самоврядування, органів державної

влади, науки, освіти, бізнесу та організацій. Також Стратегія передбачає повну зайнятість населення; високий рівень науки, освіти та охорони здоров'я; підтримання довкілля в належному стані, який забезпечуватиме якісне життя та благополуччя теперішнього і майбутніх поколінь; збереження національних культурних цінностей і традицій [118].

До наявних демографічних викликів формуються відповідні цілі сталого розвитку. Наприклад через війну та руйнування дитячих садків тисячі українських матерів не можуть повернутися до роботи. Коефіцієнт народжуваності в Україні впав критично низько. Рішенням є облаштування укриттів у школах та садках та розвиток мережі психологічної підтримки для молодих родин, що відповідає 1 та 5 цілі сталого розвитку. Україна має безпрецедентне навантаження на систему охорони здоров'я через поранення, травми та колосальний рівень стресу населення. Рішенням є масове розгортання системи психосоціальної допомоги та масштабної фізичної реабілітації ветеранів, що відповідає 3 та 8 цілі сталого розвитку ООН. Кілька мільйонів українців перебувають за кордоном, а мільйони є внутрішньо переміщеними особами всередині країни. Держава розробила програму «єОселя» (пільгова іпотека) та розбудовує фонди соціального житла в безпечних регіонах. Мета — закріпити людей в Україні та мотивувати мігрантів повертатися. Це спосіб подолати дефіцит робочої сили на етапі великої відбудови, що відповідає 8,10,11 цілі ООН щодо сталого розвитку. Отже, для України сталий розвиток — це не просто абстрактна теорія ООН, а стратегія фізичного збереження та відновлення людського капіталу країни після воєнних потрясінь.

Для збереження сталого розвитку Україні потрібна комплексна демографічна стратегія з урахуванням міжнародного досвіду. Так, для позитивного сальдо міграції, вищої народжуваності, більшої середньої тривалості життя. як, наприклад, у Японії чи Німеччини, Україна має створити привабливі економічні умови, покращити загальну якість життя, включаючи вищий рівень медицини, пропаганду здорового способу життя, також має бути перейнятий позитивний досвід більш прозорих інститутів тощо. Також, Україна

має використати негативний досвід Японії та Німеччини для уникнення подібних помилок. Стратегія підвищення народжуваності має включати великий комплекс заходів, який включає матеріальні, культурні зміни, зміни у системі освіти, де, зокрема Японія має суттєві виклики, через надмірні часові та грошові витрати на навчання дітей. Досвід Болгарії є показовим у цьому напрямку. Також має бути врахований досвід, де доступність житла погіршується через подорожчання нерухомості. Недостатньо контрольована імміграція, як у Німеччини також є негативним досвідом, якому Україна може зарадити дуже обережною та контрольованою політикою. Загалом, у України є комплексна ефективна Стратегія щодо подолання наявних викликів, проте ця Стратегія вимагає розроблення більшої кількості реальних кроків та уважного моніторингу цієї Стратегії. Позитивний вплив можуть мати виплати 7000 грн на дітей до 1 року, допомога 8000 грн працюючим батькам та одноразова виплата 50000 грн після народження дитини [119]. Однак необхідні й ширші заходи: підтримка сімей із дітьми, доступне житло, податкова реформа, розвиток освіти й медицини, зміна суспільних установок щодо багатодітності. Без завершення війни або тривалого миру суттєве покращення демографічної ситуації буде обмеженим.

Також Україні потрібен оптимальний розвиток інфраструктури для стримування надмірної урбанізації, боротьба з корупцією та технологічний розвиток. Покращення охорони здоров’я і умов праці сприятиме зростанню тривалості життя та можливості довше залишатися економічно активними. Важливими залишаються питання повернення українців з-за кордону та можливого залучення мігрантів. Елла Марленівна Лібанова наголошує на виваженій політиці трудової міграції. Відсутність достатньої кількості робочих рук є основною причиною [120]. Враховуючи досвід провідних країн світу, варто враховувати культурні та адаптаційні ризики. Трудові мігранти, за умов контролю з боку держави, та у обмеженій кількості є однією з дій, яка пом’якшить наслідки демографічної кризи. Після війни дуже важливим викликом стане повернення якомога більшої кількості українських емігрантів, як біженців, так і тих, хто з інших причин покинув країну. Оскільки саме ці люди

мають більше зв’язків з Україною, її культурою та суттєво покращать демографічні тенденції для збереження сталого розвитку, щоб задовольнити потреби нинішнього покоління без обмежень наступного покоління.

Висновки до розділу 2

Порівняння демографічних тенденцій у різних країнах показало суттєву різницю країн у рівні народжуваності через перебування на різних етапах демографічного переходу, а також внаслідок політики країн, рівня урбанізації, що впливає на зміну геополітичної розстановки сил та міграційні потоки . Також спостерігається довгострокове збільшення середньої тривалості життя через кращі умови та рівень медицини, що характеризує покращення якості життя, а, враховуючи ще більше, ніж збільшення середньої тривалості життя, збільшення пенсійного віку, можна стверджувати про збільшення чисельності населення із меншим економічним навантаженням з боку людей пенсійного віку за інших рівних умов. Різний міграції у Японії та Німеччині показав, що вищий рівень цього показника у Німеччині є важливим для уникнення депопуляції, а також, за умов імміграції молодого населення, для уповільнення процесу старіння населення, що, за інших рівних умов, зменшує економічне навантаження на населення працездатного віку.

Аналіз демографічних викликів провідних країн світу показав масштаб проблеми та загроз щодо повноти сталого розвитку. Негативні демографічні виклики мають системний вплив на основні показники сталого розвитку. Зокрема, низька народжуваність згодом призводить до кадрового голоду, особливо у тих галузях, які потребують молодих працівників. Разом з цим, через нижчу народжуваність, відбувається збільшення економічного навантаження людей пенсійного віку на людей працездатного віку. Для Японії чи Південній Кореї, де дуже низький рівень народжуваності у поєднанні з помірно низьким рівнем міграції, порівняно з іншими провідними країнами світу, ця загроза є суттєвішою та має більший негативний вплив на сталий розвиток. Також низький

рівень народжуваності, за умов низького рівня міграції іноземців призводить до депопуляції загалом, що зменшує можливості країни щодо економічного зростання, соціальної стабільності тощо. Окрім зниження рівня народжуваності, урбанізація прискорює депопуляцію сіл або населених пунктів змішаного типу, що погіршує сталий розвиток цих регіонів, а також, за рівних умов, зменшує надання товарів або послуг, притаманні цим регіонам. Загалом, негативні демографічні виклики провідних країн світу суттєво погіршують інтегральне досягнення цілей сталого розвитку, через важливість людей у всіх основних економічних процесах та набагато нижчій рівень народжуваності за рівень відтворення. Відповідно до важливості цих викликів, провідні країни докладають численних зусиль щодо подолання демографічних викликів. Успішний приклад Болгарії показав важливість комплексної стратегії, яка стосується, окрім економічного допомоги, соціальної трансформації та побудови відповідної інфраструктури .

Дослідження українських особливостей щодо демографічних тенденцій показало, що внаслідок історичних криз, демографія займає особливе місце для України, оскільки до проблем провідних країн додається війна, еміграції, ще нижча, порівняно з провідними країнами світу, народжуваність, диспропорція вікових категорій, нижча тривалість життя. Тому, задля збереження сталого розвитку, Україна має докласти численних зусиль задля побудови та реалізації комплексної стратегії щодо подолання низької народжуваності, поверненню мігрантів та уникнення неконтрольованої еміграції. Окрім того, мають бути кращі умови для більшої середньої тривалості життя та стратегія має враховувати подолання регіональної диспропорції, яка викликана війною.

ВИСНОВКИ

Сталий розвиток – це довготривалий вид розвитку країн, який включає в себе економічний, соціальний, політичний, екологічний, технологічний та інші чинники. Розвиток цих чинників, відповідно до сталого розвитку, має відбуватися таким чином, щоб задовольнити потреби таким чином, щоб не накласти обмежень для наступних поколінь. Під час еволюції концепцій сталого розвитку завжди її основною ціллю для людства була турбота за навколишнім середовищем та пошуки рішень щодо збереження потенціалу для розвитку на довготривалому вимірі. Якщо спочатку це було переважно турбота про довкілля, зокрема у таких державах, як Давня Греція, через обмеженість територій існував сталий розвиток, де було опанування наявних територій шляхом будівництва, сільського господарства тощо. Далі, із швидким зростом чисельності населення у 19-20 століттях, процесом індустріалізації, технологічного буму та урбанізації, у наукових колах поняття сталого розвитку еволюціонувало до збереження екосистеми від забруднення та займанням людством все нових площ, що у довготривалому вимірі призвело б до фізичних обмежень щодо подальшого розвитку. Надалі, із подальшим розвитком концепції, сталий розвиток почав включати у себе економічний добробут, освіту, охорону здоров’я, гнучкість інституцій, зростання ролі нематеріальних ресурсів, роль інновацій тощо. Згодом це призвело до резолюції ООН щодо затвердження Цілей сталого розвитку на період до 2030 року з 17 цілями.

Такий підхід систематизував ставлення щодо досягнення сталого розвитку, вказавши на важливості подолання різних перешкод у ході людського розвитку, а також наголосив на взаємозв’язку різних чинників, оскільки, наприклад, подолання голоду позитивно впиває на здоров’я та благополуччя або доступна та чиста енергія пом’якшує наслідки зміни клімату. Як висновок, ця концепція ставить окремі індикатори та завдання з досягнення сталого розвитку, відповідно до ситуації та рішень для покращення багатьох чинників у довгостроковому часовому проміжку.

Аналіз впливу демографічних тенденцій на сталий розвиток показав, що вони відіграють дуже важливу роль у ході досягнення сталого розвитку, оскільки будь-який вид розвитку напряму пов’язаний з економічною, соціальною, політичною, екологічною, технологічною та іншими складовими, здійснення яких, неможливе без людей. Саме люди є основою попиту, пропозиції, надання товарів та послуг, експорту та імпорту. Без людей неможливе підтримання наявної інфраструктури та її розвиток, державотворення, технологічній прогрес та інші ключові напрями людського розвитку.

Дослідження основних демографічних показників показало, що рівень народжуваності є найважливішим у ході довготривалого розвитку країн, адже від цього показника залежить майбутня чисельність населення, зокрема, провідних країн світу, майбутній статево-віковий склад населення, медіанний вік, % осіб працездатного віку, що є принциповим, оскільки без збереження рівня народжуваності на необхідному рівні, кожне наступне покоління у країні буде меншим за минуле і через депопуляцію можливості наступних поколінь будуть зменшуватись, що не відповідає умовам сталого розвитку, де потреби нинішніх поколінь не мають обмежувати можливостей наступних поколінь. За умов народжуваності, яка нижче рівня відтворення, країна зменшує можливості у геополітичному вимірі, також відбувається скорочення мобілізаційного ресурсу країни, важливість чого довело повномасштабне вторгнення росії. Також, за умов скорочення чисельності населення, зменшуються економічні можливості країни. Нижча народжуваність, в першу чергу, впливає на зменшення чисельності молоді та, після «демографічного дивіденду», менше покоління зменшить кількість працездатного населення, і, навпаки, % людей похилого віку збільшиться що створить більше навантаження з боку пенсійного населення у майбутньому. Технологічний прогрес здатний пом’якшити наслідки негативних демографічний тенденцій, проте не повністю покрити їх, через обмеженість штучного інтелекту, автоматизації, роботизації тощо, де роль у людини у переважній кількості галузей все одно є важливою, особливо з точки зору попиту. У разі тривалого низького рівня народжуваності сталий розвиток є

неможливим у своїй повноті.

Аналіз інших демографічних чинників також показав свою важливість у формуванні сталого розвитку. Зокрема, міграція, внаслідок багатьох причин, включаючи простіші переміщення, військові конфлікти, більш відкриті до міграції політики багатьох країн світу, є трендом 21 століття. Загальна кількість мігрантів оцінюється у 184 млн людей. Від міграції змінюється загальна чисельність населення, а також через здебільшого іммміграції провідними країнами світу молодого населення. Наприклад, у США 71% іммігрантів від 19 до 44 років, а 18% до 19 років, що свідчить про високу ефективність щодо збільшення % населення працездатного віку та загальну чисельність населення, а за умов постійної міграції, ці зміни є довгостроковими, що для провідних країн, здебільшого з народжуваністю, яка нижча рівня відтворення є пом'якшенням негативних демографічних тенденцій. З іншого боку процес міграції несе зворотній ефект для країн-емітентів мігрантів, які, відповідно втрачають, здебільшого, молоде населення з % працездатного віку, а також кваліфікованих фахівців, що, за інших рівних умов, збільшує розрив у економічних, технологічних та інших показниках між країнами-емітентами та країнами-реципієнтами. Для країн-реципієнтів існують численні ризики пов'язані з великими масштабами міграції. Зокрема, країни ЄС, які тільки за період 2016-2024 рр. прийняли до себе десятки мільйонів іммігрантів, що викликає численні виклики з боку адаптації іммігрантів, надання їм житла, можливості працевлаштування, а також з боку культурних викликів, що за умови неналежного контролю може погіршити можливості щодо сталого розвитку.

Ще одним важливим демографічним чинником, який впливає на сталий розвиток є середня тривалість життя, яка також впливає на чисельність населення, вікову структуру населення тощо. Так загальною тенденцією для провідних країн світу є збільшення середньої тривалості життя, що в свою чергу збільшує чисельність населення, проте одноразово, на відміну від високого рівня народжуваності. На прикладі, таких країн, як Японія та Німеччина видно, що з одного боку, збільшення тривалості життя призводить до старіння населення та

збільшення економічного навантаження з боку людей пенсійного віку, а з іншого, викликана, покращенням рівня життя та медицини, довша тривалість життя дозволяю урядам збільшити пенсійний вік, що, за інших рівних умов, навіть зменшує економічне навантаження. Також більше середня тривалість життя зменшує, за інших рівних умов, рівень смертності. З іншого боку, старіння населення, яке викликане, окрім середньої довшої тривалості життя, низькою народжуваністю, дещо підвищує смертність у % виражені до загальної чисельності населення.

Дослідження демографічного переходу показало, що будь-яка країна стикається з процесом, коли під час демографічних етапів, де спочатку народжуваність та смертність мають майже рівні значення, потім смертність знижується набагато швидше народжуваності, особливо за рахунок зниження дитячої смертності, що призводить до різкого збільшення чисельності населення ,але згодом рівень народжуваності падає нижче рівня смертності, що призводить до депопуляції і серед усіх країн світу немає виключень щодо наявності цього явища, проте різні країни перебувають на різному етапі, де переважна більшість провідних країн світу на 4 етапі, з відповідною депопуляцією, а країни Африки та деякі країни Азії, які перебувають на 2 або 3 етапах зі зростанням населення, що змінює частку світового населення у бік не провідних країн.

Проведене дослідження виявило низку причин, внаслідок яких відбувається зниження народжуваності в провідних країнах світу, до них, зокрема, відноситься урбанізація, внаслідок якої знижується народжуваність, що відбувається внаслідок зміни ціннісних орієнтирів життя загалом, ускладнений доступ до житла, високу вартість життя загалом. В зворотню сторону діють тут такі чинники, як кращі перспективи працевлаштування, більші можливості щодо підвищення рівня доходу, якісно інший рівень надання медичних, освітніх послуг. Це, в свою чергу, призводить до підвищення середнього рівня тривалості життя. Політика країн також має суттєвий вплив, оскільки держава визначає, які штрафи чи виплати будуть за дітей, що впливає на рівень народжуваності. Також культура країни є важливим чинником, оскільки формує суспільний устрій,

зокрема культури освіти, кар’єри, сім’ї тощо.

Дослідження та аналіз впливу демографічних чинників на сталий розвиток та пошук рішень, через негативні демографічні тенденції, на прикладі Німеччини та Японії показало, що обидві країни стикаються зі старінням населення, проте у Німеччині ситуація з цими показниками дещо ліпша через активну міграцію та дещо вищими показники народжуваності, зокрема через менші витрати на освіту. Це створює різницю у сталому розвитку цих країн, через різні тенденції , зокрема, у Німеччині не відбувається депопуляції таких масштабів, як у Японії, а також у Німеччині не існує загрози зростання % населення похилого віку так сильно, як у Японії. З іншого боку, велика кількість мігрантів несе вищеназвані виклики. Отже, у цих країн є свої цілі, щодо збереження сталого розвитку. Для Японії, більшою мірою це 3 ціль (Міцне здоров’я та благополуччя), для Німеччини внаслідок більших масштабів міграції, більш важлива 10 ціль (скорочення нерівності). Загалом, підтримка має бути комплексною, окрім пропаганди здоров’я, кращої медицини та зваженої політики міграції, дуже важливим фактором є стратегія щодо підвищення рівня народжуваності, яка включає допомогу сім’ям з дітьми, пом’якшення податків, зменшення перешкод кар’єрного зростання для батьків, доступне житло, освіта тощо.

Україна, внаслідок історичних подій, нинішньої війни та інших причин, які призвели до негативних демографічних тенденцій, займає особливе місце у збережені сталого розвитку, оскільки до вищезазначених викликів, доєднаються необхідність завершення війни перемогою або справедливими умовами, зупинення великих масштабів еміграції і повернення якомога більшої кількості українці з-за кордону, вирішення проблем нижчої тривалості життя і якості здоров’я у поєднанні з високим рівнем смертності, внаслідок війни. Через суттєве скорочення населення та рівня народжуваності, державна Стратегія має ретельно складати комплексний план щодо заходів покращення цього показника, а також проводити моніторинг та висновки з минулих дій. Саме комплексні дії є запорукою для підтримання сталого розвитку, коли задоволення потреб нинішнього покоління, не обмежує можливості наступному поколінню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Roser M., Ritchie H., Samborska V. How has world population growth changed over time? Our World on Data. 2023. URL: https://ourworldindata.org/population-growth-over-time (дата звернення: 28.05.2026).

2. Kohler H.-P. Research. Hans-Peter Kohler. 2026. URL: https://www.hanspeterkohler.org/research (дата звернення: 28.05.2026)

3. Frey W. H. Elderly Demographic Profiles of U.S. States: Impacts of "New Elderly Births," Migration, and Immigration. The Gerontologist. 1995. Vol. 35, No. 6. P. 761–770. DOI: 10.1093/geront/35.6.761. URL: https://academic.oup.com/gerontologist/article-abstract/35/6/761/610149 (дата звернення: 28.05.2026).

4. McDonald P. Gender equity in theories of fertility transition. Population and Development Review. 2000. Vol. 26, No. 3. P. 427–439. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2000.00427.x. URL: ttps://researchportalplus.anu.edu.au/en/publications/gender-equity-in-theories-of-fertility-transition/ (дата звернення: 28.05.2026).

5. Grundy E. Ageing and vulnerable elderly people: European perspectives. Ageing & Society. 2006. Vol. 26, No. 1. P. 105–134. DOI: 10.1017/S0144686X05004484. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/ageing-and-society/article/38FE71F6EC2FA12FBAFD30825B011E12 (дата звернення: 28.05.2026).

6. Лібанова Е. М. Профіль автора. URL: https://re.gov.ua/gavtu/libanovaem_lu.php (дата звернення: 28.05.2026).

7. Гладун О., Курило І., Шушпанов Д., Аксьонова С, Позняк О. Концептуальні засади дослідження демографічної резильєнтності українського суспільства. Демографія та соціальна економіка. 2024, No 4 (58). DOI: https://doi.org/10.15407/dse2024.04.045 URL: https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/218/156 (дата звернення: 28.05.2026).

8. Sustainability. United Nations Academic Impact. URL: https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability (дата звернення: 28.05.2026).
9. Daly H. E. Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. Boston : Beacon Press, 1996. 253 p. URL: http://pinguet.free.fr/daly1996.pdf (дата звернення: 28.05.2026).
10. Тарасюк, О. В. (2025). Теоретичні засади формування концепції сталого розвитку та її практична реалізація на сучасному етапі розвитку суспільства. Економіка, управління та адміністрування, (1(111), 51–63. DOI: https://doi.org/10.26642/ema-2025-1(111)-51-63 URL: https://ema.ztu.edu.ua/article/view/325967 (дата звернення: 30.01.2026).
11. Господарський розвиток Стародавньої Греції. Букліб. URL: https://buklib.net/books/22853/ (дата звернення: 30.01.2026).
12. Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. SCiO – Systems and Complexity in Organisation. 1972. URL: https://www.systemspractice.org/resources/limits-growth-report-club-romes-project-predicament-mankind (дата звернення: 30.01.2026).
13. Schumacher, E.F. Small Is Beautiful. A Study of Economics As If People Mattered. London: Blond & Briggs. 1973. URL: https://www.environmentandsociety.org/mml/small-beautiful-study-economics-if-people-mattered (дата звернення: 30.01.2026).
14. Horn G. D. The Third Wave by Alvin Toffler. EBSCO Research Starters. 2022. URL: https://www.ebsco.com/research-starters/literature-and-writing/third-wave-alvin-toffler (дата звернення: 30.01.2026).
15. Бездєтко К., Серьогіна Д. Сталий розвиток: еволюція підходів до визначення та сучасні інтерпретації. Економіка та суспільство. 2025. № 76. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-76-4. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6224 (дата звернення: 30.01.2026).
16. The Sustainable Development Goals Report 2021. United Nations. 2021. URL: https://desapublications.un.org/publications/sustainable-development-goals-report-

2021 (дата звернення: 30.01.2026).

17. Цілі сталого розвитку. Організація Об'єднаних Націй в Україні. URL: https://surl.li/hewtzn (дата звернення: 02.02.2026).

18. Sustainable Development Goals. United Nations. URL: https://www.un.org/en/node/82190 (дата звернення: 02.02.2026).

19. Дзеніс О. О., Шарко Н. Г. Міжнародна міграція робочої сили в сучасних умовах та її вплив на міграційну політику держави. Економіка та суспільство. 2022. № 37. С. 4. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-37-20. 2022. URL: https://surl.li/mudlgr (дата звернення: 05.02.2026).

20. Яка зарплата у вчителя в Україні у 2025–2026 роках. NFront. 2026. URL: https://nfront.org.ua/yaka-zarplata-u-vchytelya-v-ukrayini-u-2025-2026-rokah/ (дата звернення: 05.02.2026).

21. З 1 січня 2026 року оплата праці педагогічних і науково-педагогічних працівників зросте на 30%. Міністерство освіти і науки України. 2025. URL: https://mon.gov.ua/news/z-1-sichnia-2026-roku-oplata-pratsi-pedahohichnykh-i-naukovo-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zroste-na-30 (дата звернення: 05.02.2026).

22. Моделі сталого розвитку : колективна монографія // за ред. О. М. Мартинюк. — Підручники та посібники : Тернопіль, 2022. С. 28. URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/c6c23ea6-17c5-4c6d-82a6-73504431f9c6/content (дата звернення: 05.02.2026).

23. Facts about countries. GeoRank.org. 2026. URL: https://georank.org/facts (дата звернення: 10.02.2026).

24. Human Development Index (HDI). United Nations Development Programme. Human Development Reports. 2023. URL: https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI (дата звернення: 10.02.2026).

25. International Comparisons of GDP per Capita and per Hour, 1960–2011. U.S. Bureau of Labor Statistics. 2011 URL: https://www.bls.gov/ilc/intl_gdp_capita_gdp_hour.htm (дата звернення: 13.02.2026).

26. 2024 Democracy Index Map. Brilliant Maps. 2024. URL:

https://brilliantmaps.com/2024-democracy-index-map/ (дата звернення: 13.02.2026).
27. Oil statistics. Worldometer. 2025. URL: https://www.worldometers.info/oil/ (дата звернення: 13.02.2026).
28. When will the oil run out? Alutal Blog. 2026. URL: https://blog.alutal.com.br/en/industry/When-will-the-oil-run-out/ (дата звернення: 18.02.2026).
29. Demography: Economic demography. University of Washington Libraries. URL: https://guides.lib.uw.edu/demography/economic. 2025. (дата звернення: 18.02.2026).
30. На ринку праці з'явилися 42 нові професії. Міністерство економіки України. 2024. URL: https://me.gov.ua/news/detail?id=85f69e12-add8-402a-8661-564d84f45f05&lang=uk-ua&title=narinkupratsiziavilis42-noviprofesii (дата звернення: 19.02.2026).
31. Migration & Labor Mobility. World Bank. URL: https://www.worldbank.org/ext/en/topic/social-protection/migration (Дата звернення: 20.02.2026).
32. World population : overview. Woldometr. 2026 URL: https://www.worldometers.info/world-population/ (дата звернення: 20.02.2026).
33. UN projects world population to peak within this century. United Nations. 2024. URL: https://www.un.org/en/UN-projects-world-population-to-peak-within-this-century (дата звернення: 27.02.2026).
34. Developing and developed regions. UNCTADstat (United Nations Conference on Trade and Development). 2026. URL: https://surli.cc/tpqrmw (дата звернення: 27.02.2026).
35. Яворська В. В., Мельник Н. В. Смертність як індикатор демографічного розвитку в Україні: кількісний та часовий аналіз. Вісник ОНУ. Серія: Географічні та геологічні науки. 2025. Т. 30, № 2(47). С. 305–316. DOI: 10.18524/2303-9914.2025.2(47).344773 URL: http://visgeo.onu.edu.ua/article/view/344773/337518 (дата звернення: 28.02.2026).
36. Смертність: статистичні дані. Державна служба статистики України. 2023. URL: https://stat.gov.ua/uk/datasets/smertnist (дата звернення: 15.03.2026).

37. Демографія світу. Worldometer. 2026. URL: https://www.worldometers.info/uk/демографія/ (дата звернення: 15.03.2026).

38. Population: the numbers. Population Matters. 2024. URL: https://populationmatters.org/the-facts-numbers/ (дата звернення: 15.03.2026).

39. Immigration by citizenship, age and sex. Eurostat. 2026. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_imm8__custom_20212216/default/table (дата звернення: 20.03.2026)

40. Demography of Europe – 2025 edition. Eurostat. 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2025 (дата звернення: 20.03.2026).

41. Думанська В. П. Освідченість та народжуваність: взаємодія у соціодемографічному просотрі. Дослідження молодвих науквоців. 2008. С. 154–155. URL: https://dse.org.ua/arhcive/11/17.pdf (дата звернення: 22.03.2026).

42. Репродуктивний вік жінки та чоловіка. МЦ «Мати та дитина». 2024. URL: https://mdclinics.com.ua/ua/news/reproduktyvnyi-vik-zhinky-ta-cholovika/ (дата звернення: 22.03.2026).

43. Гладун О. М. Нариси з демографічної історії України 20 століття. Національна академія наук України, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи. 2018. С. 24-28. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/Gl.pdf (дата звернення: 25.03.2026).

44. Lithuania Population Pyramid – 2025. PopulationPyramid.net. 2025. URL: https://www.populationpyramid.net/lithuania/2025/ (дата звернення: 25.03.2026).

45. Неокласична модель економічного зростання Р. Солоу: навчальні матеріали. Studfile. 2018. URL: https://studfile.net/preview/7264451/page:5/ (дата звернення: 25.03.2026).

46. Концепція людського капіталу. Букліб. URL: https://buklib.net/books/31294/ (дата звернення: 25.03.2026).

47. Федорів П. Антизростання для людського процвітання. MistoSite. URL: https://mistosite.org.ua/articles/antyzrostannia-dlia-liudskoho-protsvitannia-0d474c31-8f94-4545-9537-767863527969 (дата звернення: 02.04.2026).

48. Як довго жили наші предки? Eternity Life Clinics. 2022. URL: https://elifeclinics.com/ua/news/how-long-did-our-ancestors-live/ (дата звернення: 05.06.2026).

49. Очікувана тривалість життя. Worldometer. 2026. URL: https://surl.li/cvugnl (дата звернення: 05.04.2026).

50. Global population pyramid in 2002 and 2025. ResearchGate. 2025. URL: https://www.researchgate.net/figure/Global-population-pyramid-in-2002-and-2025-indicating-the-triangular-pyramid-of-2002-will_fig1_316637391 (дата звернення: 05.04.2026).

51. Теорія демографічного переходу. LibreTexts. 2022. URL: https://surl.li/zsemxz (дата звернення: 05.04.2026).

52. State of the World Population 2025. PWOnlyIAS. 2025. URL: https://pwonlyias.com/current-affairs/state-of-the-world-population-2025/ (дата звернення: 05.04.2026).

53. World Fertility 2024. United Nations. Department of Economic and Social Affairs Population Division. 2025. P. 9 URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2025_wfr_2024_final.pdf (дата звернення: 05.04.2026).

54. Jang H., Tang F. Loneliness, age at immigration, family relationships, and depression among older immigrants: A moderated relationship. National library of medicine, National Center for biotechnology inforamtain. Pmc Pubmed Central. 2021. DOI: 10.1177/02654075211061279 URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9216219/. (дата звернення: 10.04.2026).

55. Белоус А. Три чверті українських заробітчан виїжджали за кордон на сезонні роботи. *ZN.ua*. 2017. https://zn.ua/ukr/UKRAINE/tri-chverti-ukrayinskih-zarobitchan-viyizhdzhali-za-kordon-na-sezonni-roboti-232021_.html (дата звернення: 10.04.2026)

56. Нацбанк уточнив обсяг приватних грошових переказів за 2015-2017 роки. РБК-Україна. 2018. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/natsbank-utochnil-obem-chastnyh-denezhnyh-1521638769.html (дата звернення: 10.04.2026).

57. НБУ порахував надходження “живих” іноземних інвестицій до економіки України. ТСН. 2017. URL: https://tsn.ua/groshi/nbu-porahuvav-nadhodzhennya-zhivih-inozemnih-investiciy-do-ekonomiki-ukrayini-890460.html (дата звернення: 12.04.2026).

58. Українські заробітчани: скільки заробляють і в яких умовах живуть. Всеукраїнська асоціація компаній з міжнародного працевлаштування. URL: https://ampua.org/ukrainski-zarobitchani-skilki-zaro/ (дата звернення: 12.04.2026).

59. Satterthwaite D. An urbanising world. International Institute for Environment and Development (IIED). 2020. URL: https://www.iied.org/urbanising-world (дата звернення: 12.04.2026).

60. World Urbanization Prospects 2025: Summary of Results. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2025. P. 97-104 URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2025_wup2025_summary_of_results.pdf (дата звернення: 12.04.2026).

61. Carey L. Low birth rates may not be a deciding factor for rural populations. The Daily Yonder. 2021. URL: https://dailyyonder.com/low-birth-rates-may-not-be-a-deciding-factor-for-rural-populations/2021/05/25/ (дата звернення: 12.04.2026).

62. Mandryk J., McCormick T., Saldiba A. Global Aging Population. Lausanne Movement. 2023. URL: https://surl.lu/ksrrsu (дата звернення: 18.04.2026).

63. Better life index. OECD Well-being Data Monitor. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 2025. URL: https://www.oecd.org/en/data/tools/well-being-data-monitor/better-life-index.html (дата звернення: 18.04.2026).

64. Infant mortality rate in Germany from 1840 to 2020. Statista. 2019. URL: https://www.statista.com/statistics/1042395/germany-all-time-infant-mortality-rate/ (дата звернення: 19.04.2026).

65. Statista Research Department. Total fertility rate in the United Kingdom from 1800 to 2020. Statista. 2019. URL: https://www.statista.com/statistics/1033074/fertility-rate-uk-1800-2020/ (дата звернення: 19.04.2026).

66. Населення світу. Worldometer. 2026. URL: https://surl.li/uzzuwz (дата

звернення: 19.04.2026).

67. Von Kistowski K. G. Population pyramids for Germany in 1910, 2005 and 2025. ResearchGate. 2025. URL: https://www.researchgate.net/figure/Population-pyramids-for-Germany-in-1910-2005-and-2025-The-data-for-1910-do-resemble-a_fig2_225645059 (дата звернення: 22.04.2026).

68. Lu M. Charted: Sinking Fertility Rates in the World's 10 Largest Countries. Visual Capitalist. 2025. URL: https://www.visualcapitalist.com/charted-sinking-fertility-rates-in-the-worlds-10-largest-countries/ (дата звернення: 22.04.2026).

69. Населення Європи. Worldometer. 2026. URL: https://www.worldometers.info/uk/населення-світу/населення-європа/ (дата звернення: 23.04.2026).

70. Давиденко М. Індекс людського розвитку: ключ до людського процвітання. Engage. 2026. URL: https://engage.org.ua/indeks-lyudskogo-rozvytku-klyuch-do-lyudskogo-proczvitannya/ (дата звернення: 24.04.2026).

71. Бойко В. М. Географія. Рівень стандарту. Повторне видання. 10 клас. uahistory.co. 2023. URL: https://uahistory.co/pidridniki/boyko-geography-10-class-2023-standard-level-reissue/40.php (дата звернення: 25.04.2026).

72. Europe population. StatisticsTimes. 2025. URL: https://www.statisticstimes.com/demographics/europe-population.php (дата звернення: 25.04.2026).

73. DataCanvas. Charted: Africa vs. Europe's Population Shift (1900–2100). Visual Capitalist. 2026. URL: https://www.visualcapitalist.com/cp/populations-africa-europe-1900-2100/ (дата звернення: 25.04.2026).

74. Цянь Н. Як низька народжуваність впливає на Китай: які проблеми чекають країну. 24 Канал. 2025. URL: https://24tv.ua/yak-nizka-narodzhuvanist-vplivaye-kitay-yaki-problemi-chekayut_n2888730 (дата звернення: 25.04.2026).

75. Що таке політика однієї дитини в Китаї. BBC Україна. 2015. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/10/151029_explainer_china_one_child_policy (дата звернення: 26.04.2026)

76. Китай зіткнувся із загрозою, серйознішою, ніж політика Трампа, – The Washington Post. УНІАН. 2025. URL: https://www.unian.ua/world/kitay-krajina-perezhivaye-strimke-skorochennya-naselennya-13159689.html (дата звернення: 26.04.2026).

77. Chilli.Pepper. Китай втратить понад 700 мільйонів людей: як демографічний спад за 70 років змінить баланс сили у світі. NewsSky. 2026. URL: https://newssky.com.ua/kytaj-vtratyt-ponad-700-miljoniv-lyudej-yak-demografichnyj-spad-za-70-rokiv-zminyt-balans-syly-u-sviti/ (дата звернення: 27.04.2026).

78. Населення Болгарії. Worldometer. 2026. URL: https://www.worldometers.info/uk/населення-світу/населення-болгарія/ (дата звернення: 27.06.2026).

79. Tax and Benefit Policy Descriptions for Bulgaria 2024. OECD. 2024. P. 15-19 URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/incomes-support-redistribution-and-work-incentives/TaxBEN-Bulgaria-latest.pdf (дата звернення: 04.05.2026).

80. Zheleva D. Maternity leave in Bulgaria. Ruskov & Kollegen. 2022. URL: https://ruskov-law.eu/bulgaria/article/maternity-leave.html (дата звернення: 04.05.2026).

81. Demography of Europe – 2024 edition. Eurostat. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2024 (дата звернення: 04.05.2026).

82. World Population Prospects 2024: Downloads (Standard Projections). United Nations. 2024. URL: https://population.un.org/wpp/downloads?folder=Standard%20Projections&group=Most%20used (дата звернення: 28.05.2026).

83. World Population Prospects 2024: Mortality (Standard Projections, Download section). United Nations. 2024. URL: https://population.un.org/wpp/downloads?folder=Standard%20Projections&group=Mortality (дата звернення: 28.05.2026).

84. Information for people in their 50s and 60s (Pension system explanation). Ministry of Health, Labour and Welfare. URL: https://www.mhlw.go.jp/nenkinkenshou/generation/50_60.html (дата звернення: 28.05.2026).

85. Regelaltersgrenze. Deutsche Rentenversicherung. URL: https://www.deutsche-rentenversicherung.de/DRV/DE/Experten/Arbeitgeber-und-Steuerberater/summa-summarum/Lexikon/R/regelaltersgrenze.html (дата звернення: 28.05.2026).

86. Населення Німеччини. Worldometer. 2026. URL: https://www.worldometers.info/uk/населення-світу/населення-німеччина/ (дата звернення: 28.05.2026).

87. Населення Японії. Worldometer. 2026. URL: https://www.worldometers.info/uk/населення-світу/населення-японія/ (дата звернення: 28.05.2026).

88. ВВП за країнами (2024) - Світовий банк Worldometer. 2024. URL: https://www.worldometers.info/uk/ввп/ввп-за-країнами/?source=wb&year=2024&metric=nominal&region=worldwide (дата звернення: 10.05.2026).

89. Japan’s foreign resident population hits record 4.12 million. The Japan Times. 2026. URL: https://www.japantimes.co.jp/news/2026/03/28/japan/society/japan-foreign-resident-population-record/ (дата звернення: 27.05.2026).

90. Kramer S.; Passel J. S. Key findings about U.S. immigrants. Pew Research Center. 2025. URL: https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/08/21/key-findings-about-us-immigrants/ (дата звернення: 27.05.2026).

91. OECD Economic Surveys: Japan 2024. OECD. 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-japan-2024_41e807f9-en/full-report/component-5.html (дата звернення: 27.05.2026).

92. Що таке демографічний бонус? Впливові погляди. 2025. URL: https://quirk.volia.cx.ua/ukraincyam/shho-take-demografichniy-bonus.html (дата звернення: 27.05.2026).

93. Rural population (% of total population) – European union. World Bank 2024. URL: https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS?locations=EU (дата звернення: 27.05.2026).

94. Казакова К. Населення Європи: Євростат спрогнозував, які зміни варто очікувати до 2100 року. УНІАН. 2025. URL: https://www.unian.ua/world/naselennya-yevropi-yevrostat-sprognozuvav-yaki-zmini-varto-ochikuvati-do-2100-roku-novosti-mira-amp-13356066.html (дата звернення: 27.05.2026).

95. Звіт про сталий розвиток SDSN за 2025 рік. 2030 Agenda Portal. 2025. URL: https://www.2030agenda.de/en/article/sustainable-development-report-2025-des-sdsn (дата звернення: 27.05.2026).

96. Rankings The overall performance of all 193 UN Member States. SDG Index Dashboard. 2025. URL: https://dashboards.sdgindex.org/rankings/ (дата звернення: 27.05.2026).

97. How many hours does the average Japanese student study? Japan Nihon. 2023. URL: https://www.japannihon.com/how-many-hours-does-the-average-japanese-student-study/ (дата звернення: 27.05.2026).

98. Bui L. Q. Balancing juku, homework & free time for children in Japan. Japan Child Support. 2026. URL: https://japanchildsupport.com/articles/balancing-juku-homework-free-time-children (дата звернення: 27.05.2026).

99. House price index. Statistisches Bundesamt (Destatis). 2025. URL: https://www.destatis.de/EN/Themes/Economy/Short-Term-Indicators/Basic-Data/bpr410ga.html (дата звернення: 27.05.2026).

100. Prime Minister Acad. Nikolai Denkov: Measures to combat the demographic crisis start to yield first results. Council of Ministers of the Republic of Bulgaria. 2023. URL: https://www.gov.bg/en/Press-center/News/Prime-Minister-Acad-Nikolai-Denkov-Measures-to-combat-the-demographic-crisis-start-to-yield-first-results (дата звернення: 27.05.2026).

101. Data: Ukraine TFR.tab. Wikimedia Commons. 2025. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Data:Ukraine_TFR.tab (дата звернення: 27.05.2026).

102. День пам’яті жертв Голодомору 1932–1933. Методичні рекомендації для навчальних закладів. Український інститут національної пам’яті. 2015. URL: https://old.uinp.gov.ua/methodicmaterial/den-pamyati-zhertv-golodomoru-1932-1933-metodichni-rekomendatsii-dlya-navchalnikh-z (дата звернення: 28.05.2026).

103. У Києві презентували видання «Україна в Другій світовій війні». Український інститут національної пам’яті. 2018. URL: https://old.uinp.gov.ua/news/u-kievi-prezentuvali-vidannya-ukraina-v-drugii-svitovii-viini (дата звернення: 28.05.2026).

104. Чисельність населення України з 1990 по 2022 рр. Мінфін. 2022. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/1993/ (дата звернення: 28.05.2026).

105. Ukraine Refugee Situation. Operational Data portal. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine (дата звернення: 28.05.2026).

106. Лібанова Е. М. Кількість населення на підконтрольній території України знизилася приблизно до 31,5 мільйона — Лібанова. Укрінформ. 2025. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3964197-kilkist-naselenna-na-pidkontrolnij-teritorii-ukraini-znizilasa-priblizno-do-315-miljona-libanova.html (дата звернення: 29.05.2026).

107. Population Pyramids – Ukraine, 2025. United Nations World Population Prospects. 2024. URL: https://population.un.org/wpp/graphs?loc=804&type=Demographic%20Profiles&category=Population%20Pyramids&year=2025 (дата звернення: 29.05.2026).

108. Мін’юст оновив дані про народжуваність та смертність за 2025 рік. Слово і Діло. 2026. URL: https://www.slovoidilo.ua/2026/01/22/infografika/suspilstvo/minyust-onovyv-dani-pro-narodzhuvanist-ta-smertnist-2025-rik (дата звернення: 29.05.2026).

109. 290,3 тисячі громадян виїхали та не повернулись в Україну у 2025 році. Opendatabot. 2026. URL: https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-emigration-

trend-2025-12 (дата звернення: 29.05.2026).

110. 5 898 150 українських вимушених емігрантів у світі – демографіки. ComeBackUA. 2025. URL: https://comebackua.com/2025/07/18/infografiky/ (дата звернення: 29.05.2026).

111. Мінсоцполітики підрахувало кількість ВПО у Дніпропетровській області. Особи. 2025. URL: https://www.osoby.com.ua/minsoczpolityky-pidrahuvalo-kilkist-vpo-u-dnipropetrovskij-oblasti/ (дата звернення: 30.05.2026).

112. Ukraine. SDG Index Dashboard. 2025. URL: https://dashboards.sdgindex.org/profiles/ukraine/ (дата звернення: 27.05.2026).

113. Уряд затвердив показники для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. 2019. URL: https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d449246b-eca3-46b4-bb47-281ed9b0e101&title=UriadZatverdivPokaznikiDliaMonitoringuRealizatsiiTsileiStalogoRozvitku (дата звернення: 30.05.2026).

114. Sustainable Development Goals: 17 goals to transform the world – Ukraine. Державна служба статистики України. n.d. URL: https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/goals/ (дата звернення: 30.05.2026).

115. Рамкова програма співробітництва між Україною та ООН у галузі сталого розвитку 2025–2029. United Nations in Ukraine. 2025. URL: https://ukraine.un.org/uk/306811-рамкова-програма-співробітництва-між-україною-та-ооон-у-галузі-сталого-розвитку-2025–2029 (дата звернення: 30.05.2026).

116. Новини. Глобальний договір ООН в Україні. URL: https://globalcompact.org.ua/news/ (дата звернення: 30.05.2026).

117. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-р#Text (дата звернення: 31.05.2026).

118. Стратегія сталого розвитку в Україні до 2040. Програма розвитку ООН (UNDP). 2017. URL:

https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення: 31.05.2026).

119. 7 000 гривень на дитину до року: роз'яснення Мінсоцполітики про нові виплати. Укрінформ. 2026. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4081853-7000-griven-na-ditinu-do-roku-rozasnenna-minsocpolitiki-pro-novi-viplati.html (дата звернення: 31.05.2026).

120. Лібанова Е. М. Трудових мігрантів нам не уникнути, але можна не повторювати помилок Європи (інтерв'ю). Суспільне Новини. 2026. URL: https://suspilne.media/1313923-trudovih-migrantiv-nam-ne-uniknuti-ale-mozna-ne-povtoruvati-pomilok-evropi-intervu-demografa-elli-libanovoi/ (дата звернення: 31.05.2026).

Додаток А

Номер цілі	Сутність цілі
1 ціль	Подолання бідності
2 ціль	Подолання голоду
3 ціль	Міцне здоров’я та благополуччя
4 ціль	Якісна освіта
5 ціль	Гендерна рівність
6 ціль	Чиста вода та належні санітарні умови
7 ціль	Доступна та чиста енергія
8 ціль	Гідна праця та економічне зростання
9 ціль	Промисловість, інновації та інфраструктура
10 ціль	Скорочення нерівності
11 ціль	Сталий розвиток міст та громад
12 ціль	Відповідальне споживання та виробництво
13 ціль	Пом’якшення наслідків зміни клімату
14 ціль	Збереження морських ресурсів
15 ціль	Захист екосистем суші
16 ціль	Мир, справедливість та сильні інститути
17 ціль	Партнерство заради сталого розвитку

Рис. А.1 *– 17 цілей сталого розвитку.*

Джерело: складено автором на основі [17].